

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית

שופטים תשט"ז

וְשַׁפְּטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק

- בתנחומא: שיהיו מטין את העם לכף צדק ומלמדין עליהם זכות לפני הקב"ה • בני יששכר: כששומרין ומחשיבין משפטי התורה, נשפטים גם למעלה במשפטי התורה לזכות • ביאור המדרש: כשיש דין למטה אין דין למעלה • דעת המחודד מפי יתכן להיות שקול יותר מדיעות של כמה אנשים • ביאור הפסוק בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיֹּשֶׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה • באיזה אופן נוהג אוהרת לא תסור, ומצות וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרֶד • מִשָּׁל בַּמִּדְרָשׁ, בענין נָחַשׁ שֶׁהֻנֵּב רָצָה לַהֲנַחֵג אֶת הָרֹאשׁ • טעם שצותה תורה במסית ומדיח, שיד הניסת תְּהִיָּה בּוֹ בְּרָאשׁוֹנָה, ובכל חייבי מיתות שִׂיד הָעֲדִים תְּהִיָּה בּוֹ בְּרָאשׁוֹנָה • הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשֵׁרֵת שֵׁם אֶת ה', זה אליהו הנביא • הגאולה שלימה וירושת הארץ דלעתיד, תלוי בזכות ששופטין משפט צדק •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אך רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראל לא יעשו עוולה, וכבר נאמר ואל תשפן באהל'ך עוולה (איוב יא. ד.).

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יאָרצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס רמט (35 מינוט) כמעט קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו - קונטרס רמט

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→5→516

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך 249
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאָנערי): # 845-366-2793 1700

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יואל שווארטץ הי"ו (ב"ר יעקב יושע)
לרגל נישואי בנו החתן מרדכי נ"י - עב"ג בת
הר"ר נתנאל חיים פנחס הכהן טורנהיים הי"ו

הרב יואל שטיינמעטץ שליט"א
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן יעקב נ"י
בן הר"ר משה חיים וידער הי"ו

הר"ר יצחק בער פריעדמאן הי"ו
לרגל אירוסי בתו - עב"ג החתן חיים אלעזר נ"י
בן הר"ר פנחס יודא פיקסלער הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח תלמיד חכם וירא שמים מרבים,
עסק במצות הכנסת אורחים, וגמילות חסדים
מוה"ר זאב ב"ר צבי ז"ל

לעפקאוויטש
נפטר ד' אלול תשס"ה לפ"ק

הרב הנאון הצדיק המפורסם חסידא ופרישא

רבי שמעון זאב ז"ל

ב"ר צבי משה הי"ד מיללער

אראדער רב

נפטר ו' אלול תשמ"ו לפ"ק

הרה"ח רבוק בתורת רביה"ק זי"ע, וזכה לברך מקחו של צדיק,
ובעיון רב הגיה ותיקן מחדש הספר חידושי תורה תשנ"ז
מוה"ר ישראל יחיאל שרגא ע"ה

בהר"ר יקותיאל יודא הלוי נ"י לאווי

נפטר ו' אלול תשנ"ה לפ"ק

ולע"נ מרת אסתר חנה ב"ר חנני' יי"ט ליפא - נפ' ו' אלול תש"מ

הרה"ח ירא ושלם, בימי הועם מסר נפשו עבור שמירת
התורה והמצוות והנחת תפילין, אורב שלום ורודף שלום
ושימש בנאמנות בצרכי ציבור, דבק ברביה"ק זי"ע ובספריו
מוה"ר אפרים פישל ז"ל פריעדמאן

בהרה"ח ר' אהרן ז"ל הי"ד

נפטר י"ב אלול תשע"א לפ"ק

האשה החשובה והצנועה אשה ויראת ה'

מרת שרה ע"ה ב"ר אלעזר ז"ל

אשת הרה"ח ר' יהודה לייבוש קליינבערגער ז"ל

נפמרה ו' אלול תשע"ה לפ"ק

לעשות רצון צדיק מרן רביה"ק זי"ע היתה כל מנמת חייה,
וחבתה להחיות נפשו בהקמת בית חינוך לבנות במאנטריאל

הרה"ח ירא ושלם איש מורם מעם, עסקו בתורה ובתפלה היה
למופת, הקדיש זמניו עבור כנות ישראל לחנכם לאמונה
טהורה, היה מתלמידי רביה"ק זי"ע וזכה לשמש צדיקים

רבי חיים יעקב ב"ר צבי ז"ל גרינפעלד

נפטר ו' אלול תשנ"ה לפ"ק

ולע"נ מרת אסתר ב"ר שלמה יעקב ע"ה - נפ' ו' אלול תשס"ג

לע"נ הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

א

קישויות ודקדוקים בתחלת הפרשה

קושיא א

להבין מה שמתחיל בלשון נוכח שפטים ושפטים תתן "לך", ומסיים בלשון נסתר ושפטו "את העם"

שפטים ושפטים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נתן לך לשפטיך, ושפטו את העם משפט צדק.
(א) ער הייבט אן שפטים ושפטים תתן "לך" [בלשון נוכח], און אויף דעם לאזט ער אויס ושפטו "את העם" - לשון נסתר - משפט צדק.
אז ער הייבט אן שפטים תתן "לך", העט ער געדארפט זאגן לשפט "אותך", פאר דיר. [ולבסוף] ער הייבט אן תתן "לך", און ער לאזט אויס ושפטו "את העם".

ב

קושיא ב - מתוך הדרוש

[גם צריך ביאור מה שהזכיר אשר ה' אלקיך נתן לך, והלא ידוע זאת שהקב"ה הוא שנותן לנו את הארץ, וכבר הכפיל הכתוב זאת כמה פעמים, ולמה הוצרך להזכיר זאת בכאן אצל ענין העמדת השופטים].

ג

קושיא ג

להבין כפל לשון צדק, באומרו 'צדק צדק' תרדף

צדק צדק תרדף.
(ג) צוויי מאל צדק.
דעס טאפלטן לשון דארף מען דאך פארשטיין, [ס'איז] טאפלט.

ד

קושיא ד

לפי פשוטו קאי ושפטו את העם משפט צדק, על הרין שבבית דין שלמטה, שלא יטו המשפט, או לדרשת הספרי ורש"י דקאי על הממנים, שימנו דיינים הגונים לשפוט צדק

ושפטו את העם משפט צדק.

רש"י זאגט^א אז דאס גייט [על הממנים] - איך האב שוין געשמועסט נעכטן^ב פון דעם ספרי^ג [שהוא מקור דברי רש"י] - ושפטו את העם משפט צדק גייט ארויף [אז] מ'זאל ממנה זיין דיינים לשפוט משפט צדק, אויף דעם גייט ארויף [דער] ושפטו את העם [משפט צדק].
ווידעראום איז פשוטות, גייט דאך אלעס ארויף אויף די עניני משפט [וגמר הדין], ס'זאל זיין בצדק.

^א ברש"י (טז, יח): ושפטו את העם וגו'. מנה דיינים מומחים וצדיקים לשפוט צדק.

^ב בסעודת ליל שב"ק (ועי' להלן בהערה נח).

^ג בספרי (בפרשתן פסקא א): משפט צדק. זה מינוי הדיינים, והלא כבר נאמר לא תטה משפט נוא"כ כבר מצוים לשפוט בצדק] מה תלמוד לומר משפט צדק. זה מינוי הדיינים [והכוונה על הממנים שיקחו דיינים שישפטו בצדק].

ה

אמנם בתנחומא דרשוהו לענין דין שלמעלה, שיהיו הדיינים מטין את העם לכף צדק ומלמדין עליהם זכות לפני הקב"ה

נאָר דער מדרש תנחומא זאָגט¹ [אויף] וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צָדֵק, שיהיו מטין את העם לכף זכות, און שיהיו מלמדין עליהן זכות גאָר פאַרן בורא כל עולמים, [על זה נאמר] וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צָדֵק [כלפי מעלה].

1

ויש להבין האידך יתקשר דרשת התנחומא על לימוד זכות בשמים, עם פשוטו של מקרא דקאי על התמנות דיינים או הכרעת משפט צדק ברין שלמטה

ד) לכאורה דאָס נעמט דאָך אַרויס [דעם פסוק] פונעם משמעות. דאָ שמועסט מען פון משפטים [בבית דין שלמטה], לא תִּקַּח שׁוֹחַד, און די אַלע, לא תִּטֶּה מִשְׁפָּט, די אַלע [אזהרות] שמועסט ער פון די דִּינָנִים [בבית דין שלמטה], און דאָ נעמט ער עס גאָר אַרויס אויף אַן אַנדערע ענין, אויף ענינים פון לימוד זכות [להמליץ למעלה], אַזוי ווי דער מדרש תנחומא וויל דאָ זאָגן.

2

קושיא ה

להבין קישור הפסוק, צָדֵק צָדֵק תִּרְדֹּף, לְמַעַן תִּתִּיחַ וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ

ה) [גם יש להבין המשך וקישור הענינים, כמה שאמר הכתוב] צָדֵק צָדֵק תִּרְדֹּף, לְמַעַן תִּתִּיחַ וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ.

[וברש"י פירש, כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן, וצ"ב שייכות מינוי הדיינים דייקא לזה].

ח

קושיות ודקדוקים בפרשת פי יפלא ממך

כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דְּבַר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לְנֶגַע דְּבָרֵי רִיבָת בְּשַׁעֲרֶיךָ, וְקִמַּת וְעִלִּית אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' [אַלְקִיךָ בּוֹ]. וּבָאתְ אֶל הַכְּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הֵהֵם, וְיִרְשֶׁת וְהִגִּידוּ לָךְ אֶת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט. נֶאֱכָדָעַם שְׁטִיט, לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר [אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ וּגו']. וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזִדּוֹן לְבִלְתִּי שְׂמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן וּגו'.

ט

קושיא ו

למה נקרא זה בלשון העלמה ופליאה, והלא לפי פשוטו מיירי מספיקות ופליאות בין החכמים, ולא מן העלמה ממש

לאָמיר זען.

כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ, אַרְי יתְפַסֵּי מִנֶּה זאָגט דער תרגום, אַז ס'וועט פון דיר פארהוילן זיין, [ועל זה מסיים] דְּבָרֵי רִיבָת בְּשַׁעֲרֶיךָ, [פירש"י שיהיו חכמי העיר חולקין בדבר] זה מטהר וזה מטמא.

¹ בתנחומא (סימן ד): וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צָדֵק, שיהיו מטין את העם לכף צדק. אמר רבי יהודה ברכי שלום, שיהיו מטין ומלמדין עליהם זכות לפני הקב"ה. ממי אתה למד, מגדעון בן יואש, שבימי היו ישראל בצרה, והיה הקב"ה מבקש אדם שילמד עליהם זכות, ולא היה מוצא, שהיה הדור דל במצות ובמעשים. כיון שנמצא זכות בגדעון שלמד עליהם זכות, מיד גלה עליו המלאך, שנאמר (שופטים ו, יד) ויבא אליו מלאך ה' ויאמר לו לך בכתף זה, בכח זכות שלמדת על בני. הוּי וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צָדֵק, שיהיו מלמדין זכות על הדור.

(ו) לכאורה וואָס הייסט פי "יפּלאַ", ס'איז דאָך נאָר אַ פּלוגתא, און מ'קען נישט מברר זיין [הלכה כמי. והלא] דאָס לשון פי יפּלאַ זעט אויס אַז ס'איז פאַרהוילן, מ'ווייסט נישט גאָרנישט, [וכדמתרגמינן] אַרי יתפּסי מנף. [אַבער] דאָ לכאורה זאָגט דאָך יעדערער [א מיינונג], ס'איז נאָר אַז מ'קען נאָר נישט 'מכריע' זיין [הלכה כמי, ווייל] די זאָגן אַזוי און די זאָגן אַזוי, [וואס כן] לכאורה וואָס הייסט [דאָס בלשון] פי יפּלאַ.

קושיא ז

להבין מה שאמר וקמתי ועליתי אל המקום וגו', דהלא גם בבית דין הגדול יתכן להיות פלוגתא בדבר, ואם דשם יכריעו כהרוב, הלא גם בסנהדרין קטנה שייך להכריע כפי הכלל דאחרי רבים להטות, או שאר כללים, ולמה צריכין לעלות ללשכת הגזית

(ז) און דאָרט [במקום אַשר יבחר ה'] קאָן דאָך אויך זיין די זעלבע, ס'זאָל [דאָרט] אויך זיין אַ פּלוגתא, קען דאָך אויך זיין זע מוטא וזה מטהר. [וכמו שמבכרין] ברוך הַכֶּם הַרְזִים^ה, [ווייל] כשם שאין פרצופיהן שוין כך אין דיעותיהם שוין.

נאָר וואָס'זשע דען, [כבר אמרה תורה] אַחֲרֵי רַבִּים לְהֵטָה (משפטים כג, ב), דאָרט איז געווען זיי האָבן זיך צוזאַמגעזעצט דאָס בית דין [הגדול] אין לשכת הגזית, מכאן שהמקום גורם, האָט יעדערער געמוזט אַזוי טון [כדעת הרוב].

[נו] לכאורה דאָס קען מען דאָך איבעראַלי זאָגן [דעם] אַחֲרֵי רַבִּים לְהֵטָה, און מ'קאָן זיך דאָך איבעראַל צוזאַמקומען די דיעות [ונלך בתר רובם], אַזוי ווי ס'איז די הלכה לויט די כללים, ווען ס'איז יחיד ורבים [הלכה כרבים, און] ווען איך גיי אחר המחמיר, און ווען ס'איז הולכין אחר המיקל^ה, [וואָס צו] די אַלע כללים מוז מען דאָרט [בלשכת הגזית] אויך אָנקומען.

יא

ישוב קושיא ז (בנ' אופנים)

ויש לומר, דהטעם כדי שיהיה סוף ההכרעה רק במקום אחד, שלא יהיו פוסקין במקום אחד כך ובמקום אחר כך, ויהא נראה כשתי תורות

א [נאָר אפשר קאָן זיין, כדי ס'זאָל נישט זיין תורה [נראה] כשתי תורות^ט, [וואָרן] אין יעדעס מקום קען מען מכריע זיין אַנדערש.

^ה בגמרא ברכות (נח.): תנו רבנן הרואה אוכלוסי ישראל [פירש"י: חיל גדול של ששים רבוא], אומר ברוך הַכֶּם הַרְזִים [היודע מה שבלב כל אלו], שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה. ובירושלמי שם (סג.): הרואה אוכלוסין אומר ברוך הַכֶּם הַרְזִים. כשם שאין פרצופין דומין זה לזה כך אין דעתן דומה זה לזה.

^י בגמרא סוטה (מה.) וסנהדרין (יד.): תא שמע מַצָּאן זָקֵן מִקְרָא [להסנהדרין] אָבִי פִּגִּי [מתוך ללשכת הגזית, ומלפנים לחומת ירושלים] וְהַמֶּךָה עֲלִיהָ [נשאל אותן הלכה והם הורו לו, והלך והורה שלא כהוראתם], יכול תהא המראתו המראה, תלמוד לומר וקמתי ועליתי אֶל הַמָּקוֹם, מלמד שהמקום גורם [מקום המיוחד למשפט, והוא לשכת הגזית]. ובגמרא סנהדרין (פז.): [וְקָמַת מִבֵּית דִּין, וְעָלִית, מלמד שבית המקדש גבוה מארץ ישראל וכו'. אֶל הַמָּקוֹם, מלמד שהמקום גורם. [ועיין עוד בגמרא עבודה זרה (ח).]].

^י גם בסנהדרין קטנה, שבכל עיר ועיר.

^ח עיין בגמרא עבודה זרה (ז.): תנו רבנן, הנשאל לחכם וטימא, לא ישאל לחכם ויטהר. לחכם ואסר, לא ישאל לחכם ויתיר. היו שנים, אחד מטמא ואחד מטהר, אחד אוסר ואחד מתיר, אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמניין הלך אחריו, ואם לאו הלך אחר המחמיר. רבי יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר, בשל סופרים הלך אחר המיקל, א"ר יוסף הלכתא כרבי יהושע בן קרחה. [וכן הוא ברמב"ם (ממרים א, ד).].

^ט עיין בגמרא סוטה (מז.) וסנהדרין (פח.): משרבו זוחווי הלב רבו מחלוקת בישראל, משרבו תלמידי שמאי והלילל שלא שימשו כל צורכן, רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות [נו"ע בזה להלן בהערה כח].

יב

ועוד רבאמט קשה להבחין לפעמים האיד להכריע כהרוב, דלפעמים יש מי שמחודד טפי, והוא מכריע הדעות של כמה אנשים אחרים. וכמו שמצינו בפלוגת בית שמאי ובית הלל, שהוצרכו לבת קול לידע, שהבית הלל בצירוף ריבויים הם מכריעים כח החידוד טפי של הבית שמאי, וזולת הבת קול לא יכלו להכריע הדבר.

ב] און דער אַחרי רביס לְהַטְט אַליין, איז דאָך אויכעט שווער (להבחין), דאָס קאָן מען אויך נישט מבחין זיין.

דאָס איז דאָך געווען די פלוגתא, דאָס איז דאָך געווען די שאלה, [ביי] די בית שמאי מיט די בית הלל, ווייל [בית שמאי] זיי זענען מחדדי טפי^א.

אַמאָל איז פאַרהאַנדן אחד [המחודד טפי] וואָס ס'איז מכריע [כמה דיעות של אחרים], דאָס קאָן מען נישט מבחין זיין קיינמאָל [בבירור, אם לא ברוח הקודש או בת קול]^ב.

ויעיין בגמרא יבמות (יג:): איקרי כאן לא תתגדרו (ראה יד, א), לא תעשו אגודות אגודות וכו'. ופירש"י, דנראה כנוהגין שני תורות וכו'. - וע"ע בגמרא סוכה (מד.).

דעד שלא יצתה בת קול להלכה כבית הלל, לא יכלו חכמים להכריע בזה. וכמבואר בגמרא עירובין (יג:): שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלקים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן, מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן וכו'.

^א בגמרא יבמות (יד.) איתא מחלוקת בין רבי יוחנן וריש לקיש, אי בית שמאי עשו כדברי עצמם לאחר שנפסקה הלכה כבית הלל, ואח"כ אמרו שם בגמרא: ובפלוגתא דרב ושמואל, דרב אומר לא עשו בית שמאי אומרים כדבריהם, ושמואל אמר עשו ועשו. אימא, אילמא קודם בת קול [פירש"י: בעירובין פרק קמא (יג:)] יצאת בת קול ואמרה הלכה כבית הלל, מאי טעמא דמאן דאמר לא עשו, ואלא לאחר בת קול, מאי טעמא דמאן דאמר עשו. אי בעית אימא קודם בת קול, ואי בעית אימא לאחר בת קול, אי בעית אימא קודם בת קול, וכגון דבית הלל רובא, למאן דאמר לא עשו, דהא בית הלל רובא, ומאן דאמר עשו, כי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו (בבבבב), הכא בית שמאי מחדדי טפי. ואי בעית אימא לאחר בת קול, מאן דאמר לא עשו, דהא דאמר לא עשו, ומאן דאמר עשו, רבי יהושע היא [בפרק הזהב (בבא מציעא נט:)] דאמר אין משגיחין בבת קול.

ובתוספות שם: רבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול. ואם תאמר ומאי שנא דלא קיימא לן כבת קול דר' אליעזר (בבבא מציעא נט:), אלא אמרינן בכל דוכתי דשמותי הוא ואין הלכה כמותו, וכבת קול דבית הלל קיימא לן להלכה כבית הלל. ויש לומר משום דבת קול דר' אליעזר לא יצאה אלא לכבודו, שאמר מן השמים יוכיחו, כדאמר התם. אי נמי, בההיא בת קול שהיתה כנגד רבים, דרבנן הוו רובא, דודאי אין הלכה, אבל כבת קול דבית הלל קיימא לן, משום דהוויי בית הלל רובא, אלא דבית שמאי מחדדי טפי. [וכן כתבו התוספות עוד בכמה מקומות (בבבבב) - עירובין נ: פסחים יב: ופסחים נט: וחולין מד:]].

^ב יע"ב בזה בדברי רבינו ליל ג' דחנוכה תש"כ, וז"ל שם: די גמרא זאָגט (עירובין יג:) ביי די פלוגתא פון בית שמאי מיט בית הלל, אמרה בת קול הלכה כבית הלל. פרעגט תוספות די קשיא, [והלל] אין משגיחין בבת קול (בבא מציעא נט:). ענטפערט תוספות, ווייל דער בת קול איז געקומען מסייע זיין לדברי תורה, [שאמרה] אַחרי רביס לְהַטְט, דער ספק איז נאָר געווען ווייל זיי זענען מחדדי טפי. • לכאורה פארשטייט מען נישט דעם תוספות, ממה נפשך, איז דאָס על פי התורה אָז אפילו זיי זענען מחדדי טפי זאָגן איך אויך אחרי רביס להטות, נו האָט מען דאָך נישט געדארפט קיין בת קול. וועסטו ווידער זאָגן אָז דאָס איז א ספק צי גייט אָן אחרי רביס להטות ביי מחדדי טפי, אָז ס'איז וועגן דעם א ספק אין די הלכה, איז דאָך ווייטער אין משגיחין בבת קול, קענסטו דאָך נישט זאָגן אָן דער בת קול קומט מסייע זיין לדברי תורה, [שהרין] על זה אנו דנין, צי זאָגט אָזוי די תורה דאָך, דאָס איז דאָך דער ספק צי זאָגט די תורה הק' אחרי רביס להטות בכגון דאָ, נו דעמאָלטס איז דאָך ווייטער שוין קשה די קשיא. • [נאָר] איך האָב מסביר געווען, לעולם ס'שטייט דאָך די תורה זאָגט אחרי רביס להטות, נאָר וואָס דען דער פֿשט איז דאָך אחרי רביס להטות איז נישט טייטש בלויז די מענטשן, וועל איך דען זאָגן אָז רוצי קָך (ע"י סנהדרין כה:). וועל איך אויך מצרף זיין? דאָס גאַנצע איז דאָך [לצרף] נאָר די וואָס האָבן דַעַת תוֹרָה, [ואם כן] איז דאָך געווענט וויפיל דַעַת פאַרמאָגט. אָז יענער איז אָבער מחדדי טפי, קען זיין ס'ליגט אין דעם מיעוט ליגט מער דַעַת תוֹרָה ווי אין דעם רבים, פֿאַלט אַוועק דער אחרי רביס להטות, זענען "זיי" גאָר דער רבים, ווייל דאָרט ליגט מער דַעַת תוֹרָה. • [ולפי זה] איז דאָך דער ספק אין "מצאיות", נאָר וואָס דען, אָנוו קען מיר דאָס נישט מברר זיין, [ווייל] ווער קאָן דען יורד זיין לעומקן של דברים מִזְאָל וּמִזְאָל וּמִזְאָל זענען דַעַת תוֹרָה צי ס'איז מער פונעם רבים, קומט אויס [שהוא ספק מצאיות, ויכולין לברור בבת קול], דער בת קול האָט אָבער געזאָגט ניין, זיי זענען טאַקע מחדדי טפי, אָבער ס'איז נישט מכריע, זיי די בית הלל זענען [נאָך] אַלץ מער, זיי זענען נישט מיט אַזויפיל ווייניגער מחדדי אָז ס'זאָל זיין [הביש מברואים] במקום חידורם [של ביה], ממילא איז

יג

ועוד, משום דאי אפשר לצרף לחשבון הרוב, רק מי שאומר דעתו כולו לשם שמים, וקשה להבחין זה דהוא דבר המסור ללב

ג] און ווידער [איז שווער צו מבחין זיין] ווי ווייט די פֿונֶה [איז], ווי ווייט די פֿונֶה [של האומר דעת] איז אַמִּתִּית^י.

איך וויל נישט איבער־חִזְרֵן, איך האָב שוין אַמאָל געזאָגט פֿשט"י [במאמר הגמרא] יחיד ורבים [הלכה כרבים] (ברכות ט. ועוד), [אז] דאָס מיינט מען יחידו של עולם [זה הקב"ה]. ווי די גמרא זאָגט ביי שְׁבָנָא^ט, אפילו ער איז געווען דאָס רוב, אָבער קָשֶׁר רְשָׁעִים איז נישט מן המִּנִּין^ט.

דאָך דעס אויך א ספק מציאות, א ספק מציאות אין דער "מדה" צי דאָס איז א רבים צי נישט, און א ספק מציאות קען מען מברר זיין [מן השמים], א ספק מציאות מעג מען זיך שוין פאַרלאָזן [אויף רוח הקודש]. וז"ל בדרוש כ"א כסלו תשי"ז [לשון קדשו מג, אות לה-מ]: מ'געפן מיר די פלוגתא פון רבי אליעזר הגדול [וחכמים], ער האָט געזאָגט חֲרוֹב יוכיח, [אַמֶּת] מים יוכיחו, און מן השמים [יוכיחו], ער האָט געוויזן נסים ונפלאות, און זיי האָבן געזאָגט ניין, תורה לא בשמים הוא, אין משגיחין בבת קול. פרעגט תוספות, מ'זעט דאָך ביי די בית הלל, מ'האָט יאָ געקוקט אויף א בת קול, זאָגט תוספות ווייל ס'איז געווען להחזיק דברי תורה [שנאמר] אַחֲרֵי רבים לָהֶטָה • לכאורה ברויך מען פאַרשטיין, אַז ס'איז געווען להחזיק דברי תורה, דעמאָלטס ברויך איך [דאָך] נישט קיין בת קול, [אלא מאין] איז דאָך נאָר ווייל ס'איז געווען [בית שמאי] מחדדי טפי [ויש סברא לומר דמחודד עדיף מרובא, ומשמיענו הבת קול הדולכים בתר רובא. אמנם קשה, דאס] זאָג איך ווידער אַז דאָרט וואו ס'איז מחדדי טפי פאלט אוועק דער אַחֲרֵי רבים לָהֶטָה, איז דאָך עס ווידעראום [כך ההלכה, ואיך סומכים על בת קול, הלא] קאָן איך זאָגן ווידער תורה לא בשמים הוא. • [נאָר] איך האָב געקלערט אפשר, דאָס [אז] מחדדי טפי ברויך מען אָבער צו וויסן צי דאָס איז מכריע די רובא. ס'קען זיין דער חידוד איז מער [ווי דער דעת הרוב], אַז ס'איז מיעוט [מחמודים, צריכן לידען] צי דאָס באַטרעפט אזויפיל [דער מכריע את הרוב], דארף מען דאָך דאָס מבחין צו זיין ווי ווייט דער חידוד איז, [און] דאָס איז שוין א "מציאות" זאָך. [און] א מענטש קען דאָס נישט מבחין זיין, ביי א זאָך א [ספק] מציאות, אפשר דאָרט זאָג איך יאָ, קאָן מען יאָ זיך פאַרלאָזן אויף א גילוי דעת פון א בת קול.

י" דבעינן שיאמר כל אחד דעתו רק לשם שמים, בלי שום רצון ונגיעה עצמית, ובלא זה א"א לצרפם למנין הרוב. וכמבואר ברמ"א (ח"מ פקט, א) כדשעושיין על פי הרוב הוא רק מאותן שמקבלים עליהם לומר דעתם לשם שמים, והמסביר לזה בטלה דעתו, ואולינן בתר רוב הנשואים. (חידושי תורה תשט"ז).

י" ומהם בס"ג שלח תשט"ז. וז"ל שם בחידושי תורה תשט"ז (ח"ב, עמוד תקעז): וכבר פירשתי על אומנם ז"ל יחיד ורבים הלכה כרבים, דלכאורה קשה הלשון "יחיד" ורבים, הלא גם אם מיעוט חולק על רבים הלכה הוא כרבים, ולא רק "ביחיד" החולק על רבים. וגם מיותר לגמרי אומרו יחיד ורבים, יאמר סתם הלכה כרבים, ויובן ממילא דבין אם החולק הוא יחיד ובין אם הם מועטים בכל אופן הלכה כרבים. אך הכוונה בזה, שתיבת יחיד קאי על יחידו של עולם, שאם הוא עם הרבים החולקים, והיינו שכל אחד כוונתו רק בשביל כבוד שמים, אז שייך כלל זה להלכה כרבים, אם היחיד דהיינו הקב"ה הוא עמהם, וכדאיתא בגמרא (חגיגה ג:) כולם נתנו מרועה אחד קל אחד נתנו פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא. על כן אמרו לשון זה "יחיד" ורבים, היינו שאם יחידו של עולם הוא עמהם, אז שייך כלל זה להלכה כרבים, אם הכל מכוונים רק בשביל כבוד הש"ת. ונעיין שם עוד בביאור ענין שבנא וסייעתו, ושקשר רשעים אינו מן המנין].

טו בגמרא סנהדרין (כו): מאי קָשֶׁר רְשָׁעִים. שְׁבָנָא [פירש"י: היה ממונה על בית חזק' מלך יהודה (ע"י ישע"י לו, א)] הוה דריש בתליסר רבנותא, חֲזָקִיה הוה דריש בחד סר רבנותא. כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים, קָתַב שבנא פְּתָקָא, שְׁדָא בגי'א, שְׁבָנָא וְסִיעֵתָא הַשְׁלִימוּ, חֲזָקִיה וְסִיעֵתָא לא הַשְׁלִימוּ. שנאמר (תהלים יא, ב) כִּי הִנֵּה הִרְשָׁעִים יִדְרֹכֻן קֶשֶׁת כּוֹנְנֵי חֲצִצְהָ עַל יָתֶהּ. הוה קא מסְתַּף חֲזָקִיה, אמר, דילמא חס ושלום נטיה דעתיה דקדושא בריך הוא בתר רובא, כיון דרובא מימסרי, אינהו נמי מימסרי. בא נביא ואמר לו (ישע"י ח, יב) לא תאמרוּן קָשֶׁר לְכָל אָשֶׁר יֹאמְרוּ הָעָם הִנֵּה קָשֶׁר [נאָת מן־אֱלֹהִים וְלֹא תַּחֲרִיצֻן], כלומר קשר רשעים הוא [של שבנא] וקשר רשעים אינו מן המנין [נאונים נחשבים כרוב].

טז ועיין בזה באורך בויואל משה (א, קנר-קנז), בביאור דברי הגמרא בענין שבנא, ובענין קשר רשעים אינו מן המנין, ונעתיק רק קיצור משם וז"ל: והנה בדין אחרי רבים להטות כתב בספר החינוך (מצוה עח) שאין זה אלא כששתי כתות החלוקות יודעים בחכמת התורה בשוה, שאין לומר שבת חכמים מועטת לא תכריע כת בורים מרובה וכו'. ויש פלוגתא בין הראשונים (ע"י ש"ך יו"ד סו"ס רבב) אם כת אחת מרובה בחכמה וכת אחת מרובה במנין איזה מהן עדיף, אבל כל הפלוגתאות האלו אינם אלא כשעל כל פנים אינם רשעים, כמו בסנהדרין ושאר חכמי הדור, שכולם יראי ה' ומבקשי האמת. אבל ברשעים כשהם מרובים לא עלה על דעת שום אדם מעולם

יד

ולכן צוותה התורה לילך לבית הגדול, דשם יש חוקה
שאומרים דעתם לשם שמים, והם מחודדים טובא

נָאֵר דָּאָרְטן [בבית דין הגדול שבלשכת הגזית] הָאָט מֵעַן גַּעוואָוסט זיכער אַז ס'איז
אַלעס בַּקְדוּשָׁה, איבערדעם [צוותה התורה] לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר [אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ] יָמִין
וּשְׂמָאל.

(ראה עוד ההמשך לזה, באות יט)

טו

קושיא ח

בפסוק לא תסור וגו' יָמִין וּשְׂמָאל, דרשו בכפרי וחובא רש"י, אפילו אומר לך על שְׂמָאל
שהוא ימין ועל ימין שהוא שְׂמָאל. אולם בירושלמי מצינו שדרשו להפוך, והוא סתירה

איך הָאָב גַּעזאָגט דעם טעם פון דעם [פסוק לא תסור "יָמִין וּשְׂמָאל"].

(ח אָזוי [בפֿשְׁטות] איז דאָךְ אַ קשיא.

ס'שטייט לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ יָמִין וּשְׂמָאל, [ופירש רש"י מהספרי] "אפילו אומר על שְׂמָאל שהוא יָמִין ועל יָמִין שהוא שְׂמָאל.

[אָבער] אין ירושלמי אין הוריות" שטייט פֿאַרקערט, [מהפסוק] (תבוא כח, יד) לִלְכַּת
יָמִין וּשְׂמָאל. [שאמרו שם] יכול איך העט געוואָלט מיינען אפילו אומר לך על שְׂמָאל
שהוא ימין ועל ימין שְׂמָאל, זאָגט ער ניין, אַל תשמע לו, נָאֵר [תלמוד לומר] לִלְכַּת יָמִין
וּשְׂמָאל, אַז ער זאָגט אויף ימין ימין, און אויף שְׂמָאל [שְׂמָאל, אָבער] טאָמער איז
פֿאַרקערט, איז אַל תִּשְׁמַע לו.

שטייט דאָרט פונקט פֿאַרקערט אין ירושלמי.

שיכריעו את הצדיקים אף שהם מועטים. וכמה דורות היה הרשעים הרוב אף בימי בית ראשון, ואילו היה הכח
ביד הרשעים אם הם מרובין להכריע דעת הצדיקים על פי התורה, היו אומרים כמה סברות בכל דיני התורה עד
שהיו עוקרין כל התורה כולה ח"ו, ואפשר לטהר השרץ בק"ן טעמים כמבואר בגמרא (עירובין יג: וכו'). ואף
הצדיקים אם יש להם איזה רצון ונגיעה עצמית פסולים להגיד דעתם, שאין לצרף לענין הרוב אלא מאותן
שאומרים דעתן לשם שמים בלי נגיעה עצמית, וקל וחומר ברשעים, שמלבד שהרשעים פסולים לדין בעצמם, גם
יש להם נגיעה שלא להגיד האמת וכו'. ואם כן קשה טובא לכאורה דכיון שאמר על סיעת שבנא קשר רשעים
הוא ואינו מן המנין, אם כן האיך סלקא דעתיה דחזקיה לומר על זה אחרי רבים להטות וכו'. • אבל ביאורו של
זה הוא במהרש"א (פנהדרק כו) וז"ל וכו' כי סנחריב חרף מערכות אלקים חיים וכו', אבל שבנא טעה בכל זה
וכו', בא הנביא ואמר לו לא תאמרון קשר וגו', כי הקשר הזה שהיה להם עם סנחריב אין הקב"ה הוא מן המנין
הרוב שלהם, והיינו דאינו מן המנין קאי על הקב"ה שהוא אינו מן המנין שלהם, עכ"ל וכו'. לפי ביאורו של
המהרש"א לא אמר כלל עליהם שהם רשעים, ויוכל להיות שהיו צדיקים באמת, אלא שמחשבה זו להתקשר עם
מחפרים את ה' הוי מחשבת עבודה זרה, ואף אם הוא על ידי טעות, אבל מכל מקום הוא קשר עם מחפרים את
ה', והיו על ידי זה קשר של רשעים שהוא קשר עם מחפרים את ה' וכו', ולכן אין הלכה כוותיה. • ואמרת בזה
להבין מליצת דברי חכמים וחידותם שאמרו יחיד ורבים הלכה כרבים, שלכאורה וכו' הלא אין דין זה ביחיד
דוקא וכו', והוה ליה לומר מועט ורבים הלכה כרבים וכו', גם סגי אם היה אומר הלכה כרבים והיו ידעין
דאיירי כשיש מועט החולק וכו'. גם הלשון הלכה כרבים מוכיח דמיירי שהם הרוב ולא כולם. ולפי דברי
המהרש"א אפשר לומר שרמזו לנו חכמינו ז"ל שאין הלכה כרבים אלא כשהקב"ה הוא נמנה עמם, לא זולת,
והיחיד האמתי הוא רק הקב"ה שהוא יחידו של עולם, ולכן אמר יחיד ורבים, כשהיחיד יחידו של עולם הוא עם
הרבים, אזי הלכה כרבים, לא זולת.

" בספרי (פסקא יא): לֹא תִסּוּר וגו' יָמִין וּשְׂמָאל. אפילו מראים בעיניך על שְׂמָאל שהוא ימין ועל ימין שהוא
שְׂמָאל, שְׁמַע להם.

וברש"י (יו, יא): יָמִין וּשְׂמָאל. אפילו אומר לך על ימין שהוא שְׂמָאל ועל שְׂמָאל שהוא ימין, וכל שכן
שאומר לך על ימין ימין ועל שְׂמָאל שְׂמָאל.

" בירושלמי הוריות (כ): כהדא דתני, יכול אם יאמרו לך על ימין שהיא שְׂמָאל ועל שְׂמָאל שהיא ימין תשמע
להם, תלמוד לומר לִלְכַּת ימין ושְׂמָאל, שיאמרו לך על ימין שהוא ימין ועל שְׂמָאל שהוא שְׂמָאל.

טז

ישוב קושיא ח

בספרי דרשו מהפסוק ימין ושמאל הנאמר כאן אצל אשר יגידו לך, ושם מיירי באותן שהם מוחזקים בצדקות וקדושה. אבל בירושלמי דרשו מהפסוק "ללכת" ימין ושמאל, דשם מדבר הכתוב שלא ילכו ימין ושמאל לנמות מדרך התורה, ומיירי באותן שאינם הגונים, שאין לשמוע להם נגד התורה

נאָר ס'קען זיין, דאָ (בספרי) לערן איך אַרויס [פון] "אָפּשׁר יגידו לך" [ימין ושמאל, דזה קאי על המגידיים את דבר ה' האמיתי, וכמו שנאמר והגידו לך את דבר המפֿשֿט].

און דאָרט (בירושלמי) שטייט "ללכת" [ימין ושמאל]^ט.

דער עיקר איז [דמה שאמרו אפילו אומר לך על ימין שהוא שְׂמאל] דאָס איז נאָר פאַרהאַנדן אַז יענע זענען [מוחזקין בצדקות].

היכא 'דמוחזק' שאני, ווי די גמרא זאָגט^ב [לענין הנביא. וכמו כן לענין השופטים היכא 'דמוחזק' שאני].

אַז מ'ווייסט [שהם צדיקים גמורים]^{כא}.

יז

ס'קאָן דאָך זיין חלילה [אפילו] אין לשכת הגזית, ס'איז געווען אַמאָל גאָר ביי ינאי המלך^{כב}, ער איז געווען א צדוקי געווען, און ער איז געווען דער כהן גדול, הכהן העמיד לְשֶׁרֶת שָׁם, און ער איז געווען א צדוקי.

[וכן מצינו בזמן בית שני]^{כג} מ'האָט באַשוואוירן יעדן כהן גדול [בערב יום כיפור, שלא יעשה העבודה ביום כיפור כדרך הצדוקים].

^ט דהוא מהפסוק בפרשת תבוא (כח, יד) שנאמר שם: ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאל, ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם. [ורבינו אולי לא רצה לסיים סיפא דקרא, אבל החילוק שבין אלו הב' פסוקים מובן].

^ב בגמרא סנהדרין (פס:). ועיין מה שכתבו בזה בתוספות יבמות (ז:), ומביאו רבינו בכ"מ.

^{כא} ועיין עוד כעין זה וביתר ביאור בארוכה (בישוב סתירת הספרי והירושלמי על דרך זה), בס"ג שופטים תשכ"ב.

^{כב} בגמרא קידושין (טו:): דתניא מעשה בינאי המלך [פירש"י: מן הכהנים של חשמונאים הוה] שהלך לכוחלית [שם מדינה] שבמדבר וכיבש שם ששים כרכים, ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה וקרא לכל חכמי ישראל וכו', והיה שם אחד איש לך לב רע ובליעל ואלעזר בן פועירה שמו (שהיה צדוקי), ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך, ינאי המלך לבס של פרושים עליך [שונאין הם, ואין שמחים בהצלחתך]. ומה אעשה, הקים להם בציץ שבין עיניך [תן ציץ הקדש על מצחך ויעמדו על רגליהם, לפי שהשם כתוב בו, והם יגלו את לבם וכו']. הקים להם בציץ שבין עיניו, היה שם זקן אחד ויהודה בן גדידיה שמו, ויאמר יהודה בן גדידיה לינאי המלך, ינאי המלך רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן, שהיו אומרים [הפרושים עליו] אמו נשבת במודיעים [נכון של בית חשמונאי היה, ושבויה פסולה לכהונה, ונשאה אביו ונמצא חלל, ולכך מיתו בו], ויבוקש הדבר ולא נמצא. ויבדלו חכמי ישראל בזעם [שכעס המלך עליהם]. ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך, ינאי המלך הדיוט שבישראל כך הוא דינו ולסבול חרפתו, ואתה מלך וכהן גדול כך הוא דינך [בתמיה, שלא תנקם מהם]. ומה אעשה, אם אתה שומע לעצתי רומסם [הרגם]. ותורה מה תהא עליה [שנאם תשחכת, אמר ליה] הרי [ספר תורה] כרוכה ומונחת בקרן זוית [ונבוכה המצות, ולא ישתכחן], כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד. אמר רב נחמן בר יצחק, מיד נזרקה בו אפיקורסות, דהוה ליה למימר תינח תורה שבכתב, תורה שבעל פה מאי. מיד ותוצץ הרעה על ידי אלעזר בן פועירה [לשן יוצץ ציץ קרח יו, כג], לשון אחר בערה, לשון נצצים [והחזיר את התורה ליושנה].

ועיין בתוספות יומא (יח:). על מה שמבואר שם בגמרא דינאי המלך מינה את יהושע בן גמלא לכהן גדול, דכתבו שם דינאי המלך שבגמרא יומא אין זה ינאי המלך שבגמרא קידושין שהרג חכמי ישראל, דהוא דהתם כהן גדול הוה, דקאמר הקם להם בציץ שבין עיניך, ולא היה ממנה אחר במקומו.

^{כג} במשנה יומא (יח:): מִסְרֹהוּ זָקֵנִי בֵּית דִּין לְזָקֵנִי כְּהֵנָּה, וְהָעֲלִיהוּ לְעֻלִּית בֵּית אֲבֹתֵינוּ, וְהַשְׁבִּיעוּהוּ וְנִפְטְרוּ וְהָלְכוּ לָהֶם. וְאָמַר לוֹ, אִישִׁי כֹהֵן גָּדוֹל, אֲנִי שְׁלוּחִי בֵּית דִּין, וְאַתָּה שְׁלוּחִי וּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין, מִשְׁבִּיעֵנִי אֲנִי עָלֶיךָ בְּמִי שֶׁשֶּׁפֶן שָׂמוּ בְּבֵית הָהָא, שְׁלֵא תִשְׁנֶה דָבָר מִכָּל מַה שֶּׁאֲמַרְנוּ לָךְ. הוּא פֻרְשָׁן וּבֻכָּה, וְהָן פֻּרְשֵׁין וּבֻכִין.

[וממילא, פון דעם אליין] ווייל מ'האט אים געזעצט אויבן [במקום המשפט, אכתי אינו ראה מוכרחת שהוא צדיק, כי מצינו דלפעמים איתרמי רשע שם].
דארטן הייסט דאך, אזא מקום אליין [מצד זה לבד, יוכל להיות כדכתיב] מקום המשפט שמה הרשע [קהלת ג, טז]. דארט האט מען אנדערגעזעצט [לפעמים אף] צדוקים, [און] דעמאלטס דארף מען אודאי נישט נאכגיין נאך זיי.

יח

נאָר אַז דאָרטן זענען די פֿהנים מִשְׁרְתֵּי הַיָּד, וואָס מ'האט זיי געקליבן [שהם המוכחרים שבעם, ולא הגדילו מעצמם], אזוי ווי ס'איז געווען אמאל. זיי זענען געווען קרוב לה' געווען.¹⁰
אין די ימים קדמונים וואָס ס'איז געוועזן, ווען ס'איז געווען די ראשי הדור [פון] די יחידי סגולה [שבדור].
דאָרטן זענען [נוהג] געווען די אלע כללים, פון אחרי רבים להטות.¹¹

יט

סיום ישוב קושיא ז

איבערדעם האָט מען געשטעלט [אז] ס'איז געווען [הכרעת ההלכה כפי] אָפֿר יגידו לך מן המקום ההוא, אין לשכת הגזית.
אזוי ווי דער רמב"ם זאגט¹², פון ווען ס'האט זיך אָנגעהויבן ס'איז נישטאָ קיין בית דין אין לשכת הגזית, איז חלילה די תורה .. [ווייל] דער זאָגט אזוי און דער זאָגט אזוי, און ס'ווערט מחלוקת.

וועיין ערד שם (יה): מִסְרֹד לֹא זָנְנִים מִזְקְנֵי בֵּית דִּין וְקוֹרִינ' לְפָנָיו בְּסֹדֶר הַיּוֹם, וְאוֹמְרִים לוֹ, אִישִׁי כֶּהֱן גָּדוֹל קָרָא אֶתָּה בְּפִיךָ, שָׁמָּה שְׂכַחְתָּ, אוֹ שָׁמָּה לֹא לְמִדָּתְךָ. – וְעַל זֶה אִמְרוּ בַּגְמָרָא שֶׁם: בְּשִׁלְמָא שְׂמָא שְׂכַח, לְחִי, אֲלֵא שְׂמָא לֹא לְמִדָּה, מִי מוֹקְמִינָן כִּי הָאִי גוֹנָא, וְהַתַּנָּי וְהַפְּתָן הַגָּדוֹל מֵאַחֲרֵי (אמור כא, י), שִׁיחָא גְדוֹל מֵאַחֲרֵי כִּכָּח בְּנוֹי בַּחֲכָמָה וּבַעֲוֵשֵׁר וְכוּ'. אִמְר רַב יוֹסֵף לֹא קִשְׂיָא, כֹּאֵן בַּמִּקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן, כֹּאֵן בַּמִּקְדָּשׁ שְׁנִי וְכוּ'.

¹⁰ לשון הפסוק בספר יואל (א, ט. ב, יז).

¹¹ בזמן בית ראשון בכולם, ובבית שני לא בכולם.

¹² מלשון הפסוק בספר יחזקאל (מב, יג): הִכְהֵנִים אֲפֹשֶׁר קְרוֹבִים לָהּ.

¹³ וז"ל הרמב"ם (סנהדרין ב, א): אין מעמידין בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה אלא אנשים חכמים ונבונים, מופלגין בחכמת התורה, בעלי דיעה מרובה, יודעים קצת משאר חכמות וכו' כדי שיהיו יודעים לדון אותם. ואין מעמידין בסנהדרין אלא כהנים לויים וישראלים המיוחסים הראויים להשיא לכהונה, שנאמר (בהעלותך יא, טז) וְהִתְצַבּוּ שָׁם עִמָּךְ, בְּדוֹמִין לָךְ בַּחֲכָמָה וּבִירָאָה וּבִיחָס. [וועיין ערד באורך בלשונות רבינו בזה ביוראל משה (א, קא)].

¹⁴ ברמב"ם (ממרים ד, ד): כשהיה בית דין הגדול קיים, לא היתה מחלוקת בישראל, אלא כל דין שנולד בו ספק לאחד מישראל, שואל לבית דין שבעירו. אם ידעו, אמרו לו. אם לאו, הרי השואל עם אותו בית דין או עם שלוהויו עולין לירושלים ושואלין לבית דין שבהר הבית, אם ידעו אמרו לו, אם לאו הכל באין לבית דין שעל פתח העזרה, אם ידעו אמרו להן ואם לאו הכל באין ללשכת הגזית לבית דין הגדול ושואלין. אם היה הדבר שנולד בו הספק לכל, ידעו אצל בית דין הגדול, בין מפי הקבלה, בין מפי המדה שדנו בה, אומרים מיד. אם לא היה הדבר ברור אצל בית דין הגדול, דנין בו בשעתן, ונושאתין ונותנין בדבר עד שיסכימו כולן, או יעמדו למנין וילכו אחר הרוב, ויאמרו לכל השואלים כך הלכה, והולכין להן. משבטל בית דין הגדול, רבתה מחלוקת בישראל, זה מטמא ונותן טעם לדבריו, וזה מטהר ונותן טעם לדבריו, זה אוסר וזה מתיר.

וועיין בגמרא סוטה (מז: וסנהדרין פח:): משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צורכן, רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. – וכתב על זה הרמב"ם בהקדמת פירוש המשניות וז"ל: אבל אתה אל יכנס בלבך ספק שמחלוקת ב"ש וב"ה באמרום (ברכות נא:): מכבדין את הבית ואחר כן נוטלים לידים, או נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית, ותחשוב שאחד משני הדברים האלו אינו מקובל מפי משה מסיני, אבל

כ

קושיא ט

בפסוק וְאֵל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, פירש"י אין לך אלא שופט שבימך, וכן כתב בפרשת כי תבוא, ושם הוסיף הלשון כמו שהוא. ויש להבין לאיזה כוונה הוסיף לשון זה, דהוא לכאורה מיותר

ובאתך אל הכהנים הלויים וְאֵל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם.

זאגט רש"י, אין לך אלא שופט שבימך, כמו שהוא כ"ט.

ט) לכאורה וואָס איז דאָס טייטש כמו שהוא, ס'איז דאָך עפעס אָן איבעריג לשון.

[אז ס'שטייט] אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, זאגט ער [שוין גענוג באומרן] אין לך אלא שופט שבימך, ווייטט מען [דהכוונה על] שופט שבימך. אָוודאי כמו שהוא, אָזוי ווי 'ער' איז.

נו אָודאי נישט אָזוי ווי 'ענער', אָז איך שטעל אָוועק ער קומט מיר מרבה זיין שופט שבימך, מיינט מען אָודאי כמו שהוא. [וא"כ צריך ביאור] וואָס מיינט ער מיט דעם "כמו שהוא".

כא

קושיא י

וכן יש לדקדק בייטור לשון הכתוב "אֲשֶׁר יִהְיֶה" בַּיָּמִים הָהֵם, דהיה סגי שיאמר "שְׂבִימִים" הָהֵם, או "שְׂבִימִיךְ", וכעין שמצינו בלשון הגמרא ורש"י בזה

י) אין פסוק איז אויך איבעריג דער וְבָאתְךָ אֶל הַכֹּהֵן "אֲשֶׁר יִהְיֶה". נו אָודאי וועט ער זיין. זאָל שטיין וְבָאתְךָ אֶל הַכֹּהֵן וְאֵל הַשֹּׁפֵט 'שְׂבִימִים' הָהֵם. ס'איז דאָך איבעריג [דער אֲשֶׁר יִהְיֶה].

[וגם אומרו בַּיָּמִים הָהֵם" מיותר, דהיה סגי שיאמר וְבָאתְךָ אֶל הַשֹּׁפֵט "שְׂבִימִיךְ". [שהרי] אין די גמרא (ראש השנה כה:) שטייט דאָך אויך דאָס לשון אין לך אלא שופט "שבימך". [ועכ"פ] ס'שטייט נישט [בגמרא] השופט "אשר יהיה" בימך. איבערהויפט אין פסוק איז דאָך אָודאי נישטאָ קיין איבעריגע ווערטער, וואָס זאָגט ער הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה" בַּיָּמִים הָהֵם. [והיה לו לומר] אֶל הַשֹּׁפֵט "שְׂבִימִיךְ".

הטעם שהוא גורם להיות חולקים, הוא מה שנזכר בתלמוד (שם נב:) שאחד מהם אוסר להשתמש בעם הארץ והשני מתיר. וכן כל מה שידמה לאלו המחלוקות, שהם ענפי הענפים. אבל מה שאמרו משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכם רבתה מחלוקת בישראל, ענין זה מבואר, שכל ב' אנשים בהיותם שוים בשכל ובעיון ובידיעת העקרם שיוציאו מהם הסברות, לא תפול ביניהם מחלוקת בסברתם בשום פנים, ואם נפלה תהיה מעוטא, כמו שלא נמצא שנחלקו 'שמאי והלל' [עצמן] אלא בהלכות יחידות. וזה מפני שדיעות שניהם היו קרובות זה לזה בכל מה שיוציאו בדרך סברא. והעיקרים כמו כן הנתונים לזה, כמו העיקרים הנתונים לזה. אבל כאשר רפתה שקידת התלמידים על החכמה ונחלשה סברתם נגד סברת הלל ושמאי, ובם נפלה מחלוקת ביניהם בעיון על דברים רבים, שסברת כל אחד ואחד מהם היתה לפי שכלו, ומה שיש בידו מן העיקרים. ואין להאשימם בכל זאת, שלא נכריח אנחנו לשני חכמים מתווכחים בעיון להתוכח כשכל יהושע ופנחס, ואין לנו ספק כמו כן במה שנחלקו בו, אחרי שאינם כמו שמאי והלל או כמו שהוא למעלה מהם, שהקב"ה לא צונו בעבודתו על ענין זה, אבל צונו לשמוע מחכמי הדור, כמו שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם. ועל הדרכים האלו נפלה המחלוקת, לא מפני שטעו בהלכות, ושהאחד אומר אמת והשני שקר. ומה מאד מבואר ענין זה לכל המסתכל בו, ומה יקר וגדול זה העיקר במצות.

כ" הלשון 'כמו שהוא' הוא ברש"י פרשת כי תבוא (כו, ג) דגם שם נאמר וְבָאתְךָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, וגם שם פירש רש"י: אין לך אלא כהן שבימך 'כמו שהוא' - ונלמד סתום מן המפורש.

ובס"ג כי תבוא תשט"ז מבאר רבינו טעם למה באמת כתב רש"י זאת דייקא בפרשת תבוא אצל הכהן, והובא להלן בהערה לט.

כב

קושיא יא - מתוך הדרוש

[ובסוף הענין נאמר וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְדוֹן לְבַלְתִּי שָׁמַע אֶל הַכֹּהֵן הַעֲמֵד לְשֶׁרֶת שָׁם אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ וגו', וְכֵן הָאִישׁ הַזֶּה וּבַעֲרַף הָרֶעַ מִיִּשְׂרָאֵל וגו'.
(יא) וצריך ביאור למה הוצרך להאריך כאן ולומר וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְדוֹן וגו', והלא פשיטא דאין עונש מיתה אלא בעושה בודון, ולא בעושה בשוגג].
(הקושיא בדברי רבינו, באות עג)

כג

קושיא יב - מתוך הדרוש

(יב) [וכן למה נאמר בלשון שלילה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְדוֹן "לְבַלְתִּי שָׁמַע" אֶל הַכֹּהֵן. והיה לו לומר כל זה בקצרה, והאיש אשר "לא ישמע" אל הכהן].
(הקושיא בדברי רבינו, באות עד)

כד

קושיא יג - מתוך הדרוש

(יג) [וכן צ"ב דהלא עיקר הפרשה מיירי בענין השופטים, שלא ימרו את דבריהם, אלא שלכתחלה מצוה להעמיד כהנים בסנהדרין? אבל למה כאן בסוף הענין האריך בעיקר בענין הכהן, ומאריך בזה באומרו אֶל הַכֹּהֵן הַעֲמֵד לְשֶׁרֶת שָׁם אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ^א].
(הקושיא בדברי רבינו, באות עז)

כה

ישוב הקישויות בפרשת פי ופלא מִמֶּךָּ

הקדמה לישוב קושיא ט-י

בפסוק שבספר שופטים בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל, אִישׁ הִיִּשֵּׁר בְּעֵינָיו 'עֲשֶׂה'. יש לדקדק למה אמר 'עֲשֶׂה' בלשון עתיד, והלא מיירי מוזמן העבר

נָאָר וּוְאִסְזַשׁ עָדָן.

ווי איך האָב דאָס פּאַריגע מאָל^ב געזאָגט דעם פֿשֶׁט, אויף [דעם פסוק] (שופטים יז, ו. כא, בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל, אִישׁ הִיִּשֵּׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה.
[דלכאורה] וואָס זאָגט ער עפּעס 'עֲשֶׂה', לשון עתיד, [דלכאורה היה ראוי שיאמר] אִישׁ כָּל הִיִּשֵּׁר בְּעֵינָיו 'עוֹשֶׂה', אַז ס'איז נישטאָ קיין מלך.

כו

אמנם כבר ביארתי דהפסוק בא ללמד על העתיד, שאם יהיה דור אשר אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל, שאין מורי דרך וגדולי ישראל אמתיים כמו שהיה בדורות הקודמים שהיה דעתם כולו לשמים, ואין ממי לקבל דעת תורה אמיתית, אז על כל פנים אִישׁ הִיִּשֵּׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה, שהוא יקיים מה שרואה בעיניו דרך הישר על פי התורה ולא יהיה נשפע מהדור, כי מי שכוונתו לשמים יש לו סייעתא דשמיא והשפעת הרעת לכון אל האמת גם במצב דור כזה

האָב איך געזאָגט, דער פסוק האָט דאָ מַרְמֵז געווען [על העתיד].

ס'איז פאַרהאַנדן ווען ס'איז דאָ אַן הַשְׁפָּעָה [מן השמים] אַז ס'איז געווען גְּדוּלִי יִשְׂרָאֵל, אַזוי ווי דעמאָלטס [בְּזֶמֶן הַנְּבוּאָה], אַז ס'איז געוועזן נְבִיאֵי ה' אין לשכת הגזית.
די כהנים זענען געוועזן עַמֵּד לְשֶׁרֶת שָׁם [אֶת ה'].

^א ולכן הזכיר גם הכהנים. וכמבואר ברמב"ם (שם, ב) וז"ל: ומצוה להיות בסנהדרין גדולה כהנים ולויים, שנאמר וְכָתַבְתָּ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם, ואם לא מצאו אפילו היו כולם ישראלים הרי זה מותר.

^{בא} וגם דלעיל נאמר בלשון רבים, וְכָתַבְתָּ אֶל הַכֹּהֲנִים "הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט וְגו', וכאן נאמר בלשון יחיד לְבַלְתִּי שָׁמַע אֶל הַכֹּהֵן". (חידושי תורה תשט"ז).

^{בב} בדרוש א' שמות תשט"ו להתייחסות התאחדות הרבנים (נדפס בחידושי תורה תשי"ז סוף ח"א, עמוד תקסד סוף אות ה). ועיין בחינה זו גם בדברי יואל ליום כיפור (אות יט, משנת תרצ"ד), ובס"ג אחרי קדושים תש"כ.

ס'איז געוועזן די השפעה מן השמים [לגדולי ישראל, והם השפיעו על העם]. ביי יעדן [ענין].. האָבן זיי געהאַט פון וועמען צו לערנען, ס'איז געווען מורי דָרָךּ בישראל.

כז

אַבער בַּיָּמִים הָהֵם, אַז ס'איז אָבער יָקָר דְּבַר ה'לֵב [אין חזון נִפְרָץ], [שלא מצוי הנבואה, און ס'איז] אֵין מֶלֶךְ בִּישְׂרָאֵל, ס'איז נישטאָ קיין מִשְׁפִּיעִים. [איין] אַזּוֹפִיל כְּאֵטֶשׁ, [אז] יעדער איד, ווען מ'מיינט ערנסט, האָט ער דאָךְ עפעס א שטיקל דַּעַת, אפילו אינעם קלענסטן [מצב], אין גרעסטן הַסֵּתֶר, אין די גרעסטער הַסֵּתֶרָה, איז אַלץ דאָ עפעס סִיעָתָא דְשִׁמְיָא, ביי יעדער 'אויפפאַסונג'ל¹.

כח

וזה שיבה האדם לכוון אל האמת, הוא רק כשמבקש את דרך התורה והאמת, ואינו נשפע מהשפעת זרם מצב הדור נאָר 'ווען', 'ווען' [איז דאָס געזאָגט געוואָרן], ווען מ'זוכט די אויפפאַסונג מיטן אָמַת, מיטן דָרָךּ הַתּוֹרָה. אַז מ'איז אָבער נִשְׁפָּע, חלילה אַז מ'איז נִשְׁפָּע פון דרויסן, פון אַנדערע, דעס איז שוין נישט גוט. אַזוי ווי ס'איז בעונוני הרבים, אין די לעצטע דורות. אַז דער כַּח הָעַם, דאָס איז מִשְׁפִּיעַ [גם על המורי דרך].

כט

ועל דור כזה שהגדולים שנפעים ממצב הדור, המליצו חכו"ל בפסוק וַיְהִי בַיָּמִי שִׁפְטַת הַשְּׁפָטִים, אוי לדור שִׁפְטָמוּ אֶת שׁוֹפְטֵיהֶם, שוהו מצב גרוע ביותר, כשדעת ההמון הוא המשפיע על דעת השופטים ומנהיגים [וכעין שדרשו (רות רבה א, א) בפסוק] וַיְהִי בַיָּמִי שִׁפְטַת הַשְּׁפָטִים, אוי לדור ששפטו את

¹ דלפי פשוטו קאי על זמן השופטים, שלא היה הנבואה מצויה כל כך באותן דורות, כמו בדורות שאחריהם. וכדכתיב בשמואל א' (א, א) בתחילת נבואתו: ודָּבַר ה' הָיָה יָקָר בַּיָּמִים הָהֵם, אֵין חֲזוֹן נִפְרָץ [ועיי'ש במפרשים].
² רבינו קיצר בכאן מלסיים ביאור הפסוק לפי זה [ועיין בזה להלן באת' (א)]. - וז"ל רבינו בזה בס"ג אחרי קדושים תש"כ: לכאורה פארוואס שטייט נישט כל הישר בעיניו "עֲשֵׂה", ער דערציילט דאָךְ וואָס ס'איז געווען. נאָר דער פסוק זאָגט עס פאר א [לימוד], וואָרן ס'ליגט נאָךְ אין דעם [על העתיד]. וואָרן ס'איז פארהאנדן צוויי זאכן, ס'איז פארהאנדן אַמאָל וואָס א איד איז זיך טועה אינעם דרך ה', ווייל מ'איז נישט משיג, מ'ווייסט נישט גענוג, ברויך מען האָבן א מנהיג זאָל אים דערלייכטן די אויגן און זאָל פירן, זאָל ווייזן, [און] זיין א מורה דרך. און ווידעראום איז דאָ זאכן אפילו וואָס מ'זעט אַליין אַז ס'איז גוט, און מ'זעט אַליין אַז ס'איז נישט גוט, נאָר וואָס דען, מ'איז נישט 'דערבײַ', מ'איז זיך נישט כובש את יצרו, אפילו מ'ווייסט אַז מ'טוט נישט גוט, און מ'טוט 'דאָךְ' נישט גוט, ווייל מ'קאָן זיך נישט כובש זיין את יצרו, [כאָטש] מ'ווייסט אַליין אויכעט, מ'פארשטייט אַליין אויך אַז מ'העט געדארפט אַנדערש טון. זאָגט דאָ דער פסוק, בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בִּישְׂרָאֵל, ס'איז נישטאָ ווער ס'זאָל זיין א מנהיג, ווער ס'זאָל דערלייכטן די אויגן, בעט מען דין [אז] כאָטש איז כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו, דעם וואָס ער אַליין זעט ס'איז גוט, יַעֲשֵׂה, דאָס זאָל ער כאָטש טון, העט אויך נאָךְ געווען עפעס, אָבער דער פעלער איז אַז דאָס איז אויך נישט. ○ אָדער אפשר גאָר איז פארהאנדן, וואו אין מֶלֶךְ בִּישְׂרָאֵל, ס'איז נישטאָ קיין מנהיג. [ווי] די גמרא זאָגט (בבא קמא נב.) כד רגיו רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא וכו' [עיי'ש], זאָגט עס די גמרא א משל אויף א מנהיג, [כִּי] אַז ס'איז ח"ו חלילה יצא הקצף, הקב"ה איז ברוגז, שטעלט מען אַזעלכע מנהיגים, אַזוי ווי יענער שטעלט א בלינדע שאף, שטעלט מען אַזעלכע מנהיגים וואָס פארפירן, און זיי פאָלן אַריין אין בורות נשברים, אַזוי זאָגט די גמרא אין בבא קמא. דעמאָלטס קומט אויס, אַז חלילה אַז מ'איז נישט זוכה מ'זאָל האָבן א מנהיג, איז בעסער מ'זאָל טון דעם וואָס מ'זעט אַליין ס'איז גוט, מ'זאָל נישט פארפירט ווערן, דעמאָלטס איז דאָךְ נאָךְ אַרגער, אַז לנגדא סמותא, אַז מ'האָט שוין אויף זיך א מנהיג [כאפון] מ'זאָל פארפירט ווען דורך דעם, איז דאָךְ זיכער נישט גוט, איז שוין בעסער אַז מ'טוט כאָטש דעם וואָס מ'זעט אַליין ס'איז גוט. קאָן זיין דאָס זאָגט דער פסוק, ווען ס'וועט אַזוי זיין בַּיָּמִים הָהֵם אַז אֵין מֶלֶךְ בִּישְׂרָאֵל, ס'איז נישטאָ קיין מנהיג, איז שוין בעסער איש כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֵׂה, ווען חס ושלום מ'איז נישט זוכה מ'זאָל האָבן א מנהיג קאָן מען דאָךְ אַריינפאלן אין א סמותא וואָס ער זאָל זיי פארפירן, איז שוין בעסער אַז מ'טוט כאָטש דעם וואָס מ'זעט אַליין ס'איז גוט, מ'זאָל נישט פארפירט ווערן.

שופטיהם. דאָס איז געווען דאָס אַרגסטע. דעמאָלטס איז אויך געווען [אז] די שופטים זיי האָבן גענומען - זיי נעמען דעם דעת - זיי האָבן גענומען דעם דעת [שלם] פונעם 'דור', דאָס דור איז זיי שופט, [וממילא] מיטט ער אַריין [דעת ההמון בתוך דעתו], ער פאַרטערט 'זייער' דעת [של ההמון]. נישט אז דער דור איז נמשך 'נאָכן' דעת תורה, נאָר [פאַרקערט, כי 'המשפיעים' שצריכים להגיד הדעת תורה] זיי ווערן 'נשפע', זיי ווערן נשפע פון יענעם, דעמאָלטס פאַלט מען נאָך אַריין [טיפער, אין די פירצות הדור].

ל

והוא כמשל המובא במדרש, בענין הנחש שהזנב רצה להנחית את הראש, ועי"ז נופל למכשולות וסכנות
אזוי ווי ס'שטייט אין דברי חכמינו ז"ל^ה דעם מָשֶׁל, אַז דער זָנב האָט געפירט דעם ראש, האָט ער אים אַריינגעשלעפט אין בורות ופּחָתים.

לא

[ולזה רמז הכתוב בזמן אשר אין מִלֶּךְ בִּישָׁרָאֵל, שגדולי העם נשפעים מהדור ואינם אומרים דעת עצמם, ואין ממי לקבל דעת תורה אמיתית, אז יהיה עכ"פ איש היָשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה, שהאיש הישר הרוצה לילך בדרך האמת, יעשה כפי מה שרואה בעיניו הדרך הישר ע"פ התורה ולא יהיה נשפע מהדור, כי מי שכוונתו לשמים יש לו סייעתא דשמיא אפילו בזמן כזה לכוון אל האמת ולהשיג הדעת תורה, ולזה אמר הכתוב שכן יעשה כמו שהוא רואה ומשיג בעיניו את רצון הכורא ב"ה. (חידושי תורה תשט"ז)].

לב

וכבר אמרו בגמרא על מצב הדור שמתדרדר והולך, כי החכמים התחילו להיות כמלמדי תינוקות, והם כשמישי בית הכנסת, והם כעמי הארץ, ועמי הארץ הולכים ודלים
און די גמרא זאָגט^ל, בעיקבא דמשיחא, איז שְׂרֵי סְפָרְיָא לְמַהּוֹי כְּחֻזְנִיא, און חֻזְנִיא לְמַהּוֹי כְּעָמָא דְאַרְעָא, וְעָמָא דְאַרְעָא אֲזֵלָא וְדִלְדְּלָה, זיי ווערן פאַרפירט.
דער פעלער איז, [דבמקום שהיה צריך להיות] 'זיי' [ספריא וחזניא] זאָלן זיין די מְנַהֲיגֵי אָמָת, [נמצא למעשה כי] ס'איז נישט אַזוי.

לג

והכוונה בזה, כי בדורות הקודמים היו הקטנים נמשכים אחר הגדולים ולמדים מהם. אבל בדורות אחרונים הוא להיפך, שהגדולים נמשכים אחר הקטנים ומבקשים למלאות רצונם ושאלתם, ועי"ז הדור הולך ומתדרדר לפי מצב הדור השפל עצמו
פריער איז געווען פאַרקערט, אַז עָמָא דְאַרְעָא האָט געוואָלט זיין אַזוי ווי די גרעסערע, זיי האָבן זיך געלערנט פון יענע.
[אַבער] אַצינד איז אָבער פאַרקערט, בעיקבא דמשיחא קומט די השפעה פון 'דאָס דור', [און פאַרדעם] איז נעבעך עָמָא אֲזֵלָא וְדִלְדְּלָה, דאָס דור איז בשפלות, און ס'ווערט געפירט [הנהגת הדור] פונעם מצב 'הדור', דאָס דור איז משפיע [על המורי דרך], די מנהיגים זענען גאָר מוֹשְׁפֵּע פון 'דאַרטן'^ל.

^ה בדברים רבה (א, ט): וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם. וְאֲשִׁמָּם כתיב. אמר רבי יהושע בן לוי, אמר להן משה, אם אי אתם נשמעים להם, אשמה תלוי בראשיכם. לָמָּה הדבר דומה, לנחש הזה שאמר הזנב לראש, עד מתי אתה מתהלך תחלה, אני אלך תחלה, אמר לו לך, הלך ומצא גומא של מים, והשליכו לתוכה, מצא אש והשליכו לתוכו, מצא קוצים והשליכו לתוכו, מי גרם לו, על שהלך הראש אחר הזנב. כך, כשקטנים נשמעים לגדולים, הם גוזרים לפני המקום והוא עושה, ובשעה שהגדולים מהלכין אחר הקטנים, נופלים לאחר פניהם.

^ל בגמרא סוטה (מט.): רבי אליעזר הגדול אומר, מיום שחורב בית המקדש שָׁרוּ חִפְיָמַי [פירש"י: התחילו החכמים] לְמַהּוֹי כְּסָפְרָיָא [כמלמדי תינוקות, שהם קטנים מן החכמים], וְסָפְרָיָא כְּחֻזְנִיא, וְחֻזְנִיא כְּעָמָא דְאַרְעָא [כעמי הארץ], וְעָמָא דְאַרְעָא אֲזֵלָא וְדִלְדְּלָה [הולכים ודלים ומתנוולים], וְאֵין שׁוֹאֵל וְאֵין מְבַשֵּׁץ, עַל מִי יֵשׁ לָנוּ לְהַשְׁעֵן, עַל אֲבִינוּ שְׂבָשְׂמִים. בְּעֻקְבוֹת מְשִׁיחָא [בסוף הגלות לפני ביאת המשיח] תִּצְפָּא יִסְגָּא וכו'.

^ל ו"ל רבינו בדרוש א' שמות תשט"ז (בחידושי תורה תשי"ז סוף ח"א, עמוד תקסט): ואיתא בגמרא מיום שחורב בית

לד

ובאופן כזה נמצא דאפילו מי שמצד עצמו מבקש דרך התורה וכוונתו רצויה, אבל יען שהוא נשפע מהדור נמצא שהוא דעת אחרים ולא הדעת תורה שלו, על אף שהוא עצמו כבר נעשה משוחד לחשוב שהוא דעת שלו

קומט אויס, אפילו די מנהיגי תורה, אפילו די וואס זיי זענען נאך ביי דער בחינה זיי זאלן יא זאגן אן 'ערנסטע' מיינונג, איז ער אָבער נשפע (פונעם דור).

קומט אויס, ער זאגט אפילו נישט 'זיין' מיינונג, [נאָר] ער איז נשפע פון יענעמ'ען. דעס איז אים מְשַׁחַד, [אז] דערנאָכדעם מיינט ער שוין אַז ס'איז 'זיין' דיעה. ס'איז אָבער נשפע פון דרויסן.

לה

ישוב קושיא ט"ו

וזה שהוסף רש"י לכתוב "כמו שהוא", דבא לפרש לשון הכתוב אֲשֶׁר יִהְיֶה, דדרשינן בב"מ יהיה בהווייתו יאה, דהכוונה דענין הכתוב הוא רק בדיון כזה שהוא בהווייתו, ואומר דעת עצמו, ולא כשנשפע מדעת אחרים ומצב הדור

איבערדעם האָט רש"י ציגעגעבן, אַין לך אלא שופט שבימך, אָבער זאָלסט וויסן א תנאי כמו "שהוא", אַזוי ווי 'ער' איז. [אָבער] טאָמער נעמט ער אן אַנדערנס דיעה, איז ער נישט קיין 'שופט' שבימך, דאַרפסט אים נישט הערן, ווייל ער זאָגט נישט 'זיין' דיעה. ער איז נשפע פונעם הַמון, ער זאָגט דאָך נישט זיין מיינונג.

לו

איבערדעם זאָגט דאָס רש"י, [כדי לפרש לשון הפסוק] וּבָאתָ אֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּימֶיךָ הֵהֱם, "אֲשֶׁר יִהְיֶה", שטייט אן איבעריגער "יִהְיֶה", [און] איבעראַל וואו ס'שטייט יִהְיֶה, איז טייטש בְּהִנְיָתָהּ יִהְיֶה, אַז ער ווערט נישט נשתנה, אַז 'דאָס איז עס'. פון "יִהְיֶה" דרש'נט די גמרא ביי כמה זאכן^ל, איבעראַל וואו ס'שטייט יִהְיֶה דרש'נט די גמרא בְּהִנְיָתָהּ יִהְיֶה. [אָבער] אַז ס'איז אַ הֶשְׁתַּנּוּת, איז עס שוין נישט 'דאָס'.

המקדש שרו חכימיא וכו' ועמא דארעא אולה ורלדלה. והנה לפנים בישראל היו עמא דארעא מתבוננים בהתלמידים, והתלמידים בסופרים, וסופרים בחכמים, עד שכולם התנהגו בדרך החכמים. אבל כעידנא דא בעוה"ר נהפוך הוא, כי החכמים מתנהגים כרצון העמא דארעא, וכל מה שעושים הוא רק למצוא חן בעיני העם ולעשות שאלתם ובקשתם, וממציאים להם היתרים על כל דבר אסור, ואין הוא עושה מרצון ודעת עצמו, כי מושפע מלחץ העצום וההשפעה הרבה של בני עדותו, ופשיטא שעל זה אי אפשר לומר כולם מרועה אחד נתנו, כי אין הוא מביע את דעת תורה וכו' [עיי"ש עוד].

ועיין עוד בויואל משה (ג, לט): דו"ל הרמב"ם (תלמוד תורה ה, ד) וכל תלמיד שלא הגיע להוראה וכו' עליו נאמר (משלי ז, כו) רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָהּ וכו', ואלו התלמידים קטנים שלא הרבו תורם כראוי והם מבקשים להתגדל בפני עמי הארץ ובין אנשי עירם וקופצין ויושבין בראש לדון ולהורות בישראל, הם המרכיבים המחלוקת והם המחריבין את העולם והמכביין נרה של תורה והמחבלים כרם ה' צ-באות, עליהם אמר שלמה בחכמתו (שיר השירים ב, טו) אֶחָזוּ לָנוּ שׁוֹעֲלִים שׁוֹעֲלִים קִטְנִים מִחֻבְלִים כְּרָמִים, עכ"ל. וכן אנו רואים בעוה"ר שהתלמידים שאינם הגונים החריבו את כל העולם כולו, שגם בזמן הש"ס היו הרבה עמי הארץ שלא יכלו אפילו להתפלל, ואעפ"כ היה אימת שבת עליהם, לא רק על חילול שבת בלבד, אלא שבשבת היו יראים מלשקר אף בשאר דברים, כמבואר במשנה (דמא ד, א), וכן בכל ענינים - זולת בדברים פריטים שנפרצו - היה בהם הרבה יראת שמים, בשביל ששאלו הכל לתלמידי חכמים, והתלמידי חכמים היו כולם קדושים גודרי גדר ועומדים בפרץ, וידעו הכל שדעת תורה הוא נגד דעת עמי הארץ. אבל בעוה"ר עכשיו דשרו חכימיא וכו' כעמא דארעא, להחזיק ידם ושיטתם [של עמא דארעא], אדרבה עוד ממציאים להם דרכים שונים ומשונים לישא חן בעיניהם יותר ממה שהם מבקשים, עד שכמעט נשתחב דעת התורה מהעולם, ואי אפשר להאריך בזה בכתב, אגל על זה ידעו כל הדוים, אוי לרור שכך עלתה בימיו. [ועיין עוד שם (ג, מב. ד"ה ובאמת)].

^ל בגמרא סוכה (ז,): שביעית תופסת את דמיה, שנאמר (בכר כה, יב) כִּי יִבֹּאֶל הָיָא קִדְשׁ תִּהְיֶה לָכֶם, מה קדש' תופס את דמיו ואסור, אף שביעית תופסת את דמיה ואסורה. אי מה קדש תופס דמיו ויוצא לחולין, אף שביעית תופסת את דמיה ויוצאת לחולין, תלמוד לומר 'תִּהְיֶה', בהווייתה תהא. [וכן הוא בגמרא קידושין (נח, ו) ע"ז (נד,)].

ובגמרא מנחות (ה,): שאני הלכות מצורע דכתיבא בהו הוייה, דאמר הכתוב (מצורע יד, ב) זאת 'תִּהְיֶה' תֹרֶת המִצְרָע, תִּהְיֶה, בהווייתה תהא.

לז

וממילא בדברי רש"י נכלל ישוב על יתור לשון הכתוב "אֲשֶׁר יִהְיֶה", דהכוונה שיהיה בהוויתו ויאמר דעת עצמו כשמגיד דעת תורה, ואמר הכתוב "בְּיָמֵינוּ הָהֵם", דאפילו באיזה מצב שיהיה הדור בימיו, לא ישתנה הדין מפאת הדור, אלא יאמר דעת תורה אמיתית, ורק אז הוא שמצוה לשמוע אליו ולא לסור מכל אשר יגיד.

איבערדעם זאָגט דער פסוק, ער זאָגט נישט וּבָאָתָּ אֶל הַכְּהֲנִים וְאֶל הַשּׁוֹפֵט "שְׂבִימִים" הָהֵם, [ווייל] ס'איז טאַקע אמת [אז] אין לך אלא שופט שבימין, ער זאָגט אָבער צי איין וואָרט אֲשֶׁר "יִהְיֶה" אַמאַל, אַז ער זאָל נישט נשתנה ווערן פֿונעם מצב. דער מצב זאָל אים נישט משנה זיין, דער מצב הָדוֹר.

לח

[אָבער] טאַמער איז, דער מצב הָדוֹר איז אים משנה, איז ער 'נישט' אין דעם כלל וואָס ס'שטייט וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לָךְ אֶת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט. [וואָרן] ער זאָגט נישט קיין דָּבַר הַמִּשְׁפָּט, [נאָר] ער זאָגט דאָךְ 'פֿון יענעם', ער זאָגט דאָךְ יענעם'ס דיעה, וואָס ער איז מוֹשְׁפֵּעַ [דערפֿון].

אפילו ווען ער מיינט שוין דערנאָך – ווען ער איז משוחד – אַז ס'איז 'זיין' דיעה. ווייל דער אַמַּת איז עס נישט אַזוי, אַז ער איז נשפע פֿון אַן אַנדערן איז עס נישט 'ער'. ממילא אַז ס'איז נישט [אז] ער זאָגט עס פֿון זיך אַליין, איז זיכער ...

לט

איבערדעם שטייט וּבָאָתָּ אֶל הַכְּהֲנִים וְאֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר "יִהְיֶה", ער זאָל על כל פנים 'זיין' [בְּהוּיָתוֹ], ער זאָל נישט [האָבן] קיין השתנות, אפילו שוין "בְּיָמֵינוּ הָהֵם", וואָסערע טעג מ'מאַכט מיט, [סיי וויאָזוי ס'איז] דער מצב הָדוֹר, [אָבער] 'ער' זאָל זיך האַלטן ביי זיינעם, און ער זאָל נישט נשפע ווערן 'פֿונעם זמן' [הנרמז בלשון 'בְּיָמֵינוּ הָהֵם'].

איבערדעם אַז ס'איז דאָ אַזעלעכע, דעמאָלטס קען מען אים פרעגן די מיינונג.

מ

ער זאָגט נישט השופט "שבימים" הָהֵם, [ווייל] ווען ער איז טאַקע א שופט פֿון די טעג, פֿון די 'צייט', אַז ער מוֹשְׁפֵּע פֿון די יָמִים, דעס איז נישט, דעמאָלטס איז עס 'נישט' [דער ציווי, ווייל] דאָס איז נישט דער 'דַּעַת תּוֹרָה'.

איבערדעם זאָגט ער צי"ט, וּבָאָתָּ אֶל הַכְּהֲנִים וְאֶל הַשּׁוֹפֵט "אֲשֶׁר יִהְיֶה". [און] איבערדעם זאָגט דאָס רש"י צי"ט בְּמִתְקָ לְשׁוֹנוֹ, אין לך אלא שופט שבימין, אָבער "כמו שהוא", ווען ס'איז דעס וואָס 'ער' איז.

[אָבער] טאַמער איז ער מוֹשְׁפֵּע פֿון אַן אַנדערן, איז עס נישט שופט שבימין, איז עס נישט אין דעם כלל, [איבערדעם] זאָגט רש"י צי [דעם] כמו שהוא^{מא}.

ובגמרא חולין (טז:) וערכין (ה:): תניא יכול האומר רגלה של זו עולה תהא כולה עולה, תלמוד לומר (בחקותיו כו, ט) כל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לָהּ יִהְיֶה קִדָּשׁ, ממנו קדש ולא כולו קדש. יכול תצא לחולין, תלמוד לומר 'יִהְיֶה', בהוויית תהא.

^{לט} פירוש: שהוסף במאמרו לומר יתור לשון.

^מ פירוש: שהוסף ביאור.

^{מא} ועיין עוד בס"ג תבוא תשט"ז שהוסף שם רבינו לבאר, למה למעשה הוסיף רש"י זה הלשון "כמו שהוא" דייקא שם בפרשת תבוא (כו, א) אצל הכהן, ולא כתבו כאן אצל השופט, רק סמך על מה שכתב זה שם. – וז"ל שם (בחידישי תורה תשט"ז עמוד תשלח-תשלח): והנה יש לדייק עוד בדברי רש"י ז"ל מה שמסיים "כמו שהוא",

מא

היוצא מזה לענין מצב דורינו:

אזוי ווי מ'זעט בעונינו הרבים [בדור האחרון], אז דער 'מצב הדור' דאס איז משפיע אויף יעדן, און ס'איז נישטאָ עפעס אנדערש - קיין אנדערע דעה - נאָר פון די השפעה פונעם 'דור'.

און 'דאס דור' [אליין] איז דאָך אזוי ווי ס'איז. מ'דארף נישט זאָגן, [נישט נאָר] קיין רוב [הוא היפך דעת תורה אמיתי], נאָר רובא דרובא, רובו כפולו, וואָס דער מצב הדור איז. און דעס גיט די השפעה אויף יעדן [אף על המורי דרך והיראים]. צי דורך 'אזא' סִיפּה, צי דורך 'אזא' סִיפּה. אויף יעדן עקסטער, משום סיבות שונות^{בב}.

שלא כמורה הוא מיותר אחר שאמר אין לך אלא כהן שבימין. ויותר קשה בדפדפוש שופטים עה"פ ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, לא פירש ש"י רק אין לך אלא שופט שבימין, ולא דייק לומר כמו שהוא, דלכאורה הסברא להיפך, וכקושיה הרמב"ם ז"ל בדפדפוש צריך יותר להשמיענו שצריך לשמוע אליו כמו שהוא, משא"כ בהקרבת בכורים אין צריך להשמיע כל כך, דהוא פשיטא, ולבסוף שם לא דייק רש"י ז"ל לומר כמו שהוא, רק כאן בבכורים, והלא דבר הוא, דידוע שרש"י ז"ל היה לו כוונה מיוחדת בכל דיבור ודיבור. ונראה ליישב וכו', דהנה ידוע מספרים הק' טעם על מה שאומרים בשמו"ע אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב וכו', מפני שכל אחד מהאבות הק' עבדו את השי"ת במדה ובחינה אחרת וכו'. והנה כתב בספר החינוך (מצוה סס) בטעם שצוה השי"ת להעלות הכל לירושלים בכור ומעשר וכו', מפני שדבר זה שעלו ישראל לירושלים הי' התחזקות גדולה להכליל ישראל שראו גודל קדושת הנהגתם ועבודתם וכו'. וכן כתב הרמב"ם ז"ל בספר המורה (ח"ג פל"ב ו"ט) בטעם שצוה הקב"ה לתת מתנות כהונה לכהנים וכו'. וע"כ עלה האיש אל הכהן לקבל קצת מבחינת עבודתו וישפיע עליו מקדושתו. וזה שאמר הפסוק הגדתי היום לה' אלקיך, היינו שאני רוצה בבחינת אלקות על המדה שלך. והנה אמרתי כבר (בס"ג עקב תשט"ז) במה שאמר הפסוק (מכ"ג, יא) ראשיה בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכֹהֲנֵיהֶּ בְּמַחִיר יִירוּ וְנִבְיָאֵיהֶּ בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ וכו', דיש בעוה"ר ג' מיני שוחד, הא' הוא שוחד בפשטות שנותן לו ממון וכו', ויש בחינה ב' בענין שוחד וכו', ע"י שיחשוב שעושה עבירה לשמה ויתקן איזה ענין וכו', ועוד יש בחינה ג' בענין שוחד וכו' שאף שלא נעשה משוחד יודע את האמת שהוא שקר מ"מ עושהו בשביל כסף. והיוצא לנו מזה שאפשר להיות כהן כזה שהוא משוחד מאיזה דבר ועושה מחיר עבירה בשביל מצות, וא"כ הדרא קושיין לדוכתה איך יאמרו לכהן כזה הגדתי היום לה' אלקיך, שרוצין להיות נשפע ממנו, הרי אסור ללמוד כלום מכהן כזה שעושה מחיר במצות. ולזה מדייק רש"י ז"ל במתק לשונו לומר אין לך אלא כהן שבימין "כמו שהוא", היינו שלא נשתנה מכהן השפעת הדור ולא נעשה משוחד מאחרים בבחינת כֹהֲנֵיהֶּ בְּמַחִיר יִירוּ, רק הוא "כמו שהוא" בהוייתו, שאין לו שירות אחרת רק עבודת ה' ב"ה, שאינו נשפע משום אדם בעולם ואינו עושה מחיר במצות, כהן כזה יכולין לבוא ולומר הגדתי היום לה' אלקיך. והנה מיושב דאם כתב כן רש"י דוקא כאן בכהן, ובפ' שופטים לגבי השופט לא דייק לומר "כמו שהוא". דהנה אצל השופט פשיטא שהוא כן וכו', דאם השופט הוא משוחד מאחרים הרי אינו נקרא שופט, שהרי אחרים שופטים אותו, דהיינו אותן בנ"א שהוא משוחד מהם, ואם התוה"ק קורא אותו שופט פשיטא שהכוונה הוא על שופט כזה שאין אחרים שופטים אותו, ואין צורך לרש"י לדייק שם ולומר כמו שהוא. משא"כ כאן אצל הכהן, דגם אם הוא משוחד מאחרים יכול להקרא כהן, וכמו שאמר הפסוק כֹהֲנֵיהֶּ בְּמַחִיר יִירוּ, ע"כ הוצרך לדייק ולומר אין לך אלא כהן שבימין "כמו שהוא" בהוייתו, שאין יד אחרים באמצע רק הוא בעצמו הוא כמו שהוא, ועובד רק את השי"ת, אז פירש אומרים לו בנוסח הגדתי היום לה' אלקיך, והיינו שהוא רוצה בהשפעתו, דאל"כ שאינו כמו שהוא רק הוא מושפע גם מאחרים אז אין לבקש השפעתו ולומר נוסח זה לה' אלקיך.

ועיין ביואל משה (קס"א, קס"ב) שחזר רבינו על זה בקצרה וז"ל: וכבר אמרתי על הכתוב בפרשת שופטים וכו', ובספרי הובא ברש"י ז"ל שם אין לך אלא שופט שבימין, וקשה הלשון בקרא שאמר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵינוּ הָהֵם, שהוא יתיר נפיש וכו', ובכל מקום דכתיב בקרא לשון יִהְיֶה דרשין מיניה איזו דרשא, וכאן דכתיב 'אשר יהיה' צריך להבין מה משמיענו בזה. אולם הוא הדבר אשר דבנו, שהקפיד הכתוב לומר אֶל הַשּׁוֹפֵט 'אשר יִהְיֶה', דרצה לומר שהוא יהיה השופט בדור, ולא שהדור ישפוט אותו וישפיעו עליו, ואוי לדור ששפוט את שופטיו, ואין זה 'שופט' שבימין, אלא 'נשפט' מצוק העתים והזמנים של שפלות הדור בעוה"ר. ובפרשת תבוא על הכתוב אשר יהיה בימים ההם כתב רש"י ז"ל אין לך אלא כהן שבימין 'כמו שהוא', הנה הוסיף רש"י ז"ל לומר כמו שהוא, ואינו מובן מה משמיענו בזה, דבדואי אינו אלא כמו שהוא. ולפי הנ"ל אפשר לומר שבא להשמיענו שאין זה אלא אם על כל פנים הוא כמו שהוא בעצמו ובדעתו, ולא דעת העולם המשפיע, וכילוי עלמא לאו דיני גמרי, ובפרט בזה השכל אשר חכמו יסגי. ובחידושי תורה אמרתי טעם למה כתב רש"י זה בפרשת תבוא ולא בפרשת שופטים, ולא על להאריך קצת בזה. - (ועיין עוד בזה בס"ג כי תבוא תשכ"ז, ותשכ"ז, ואכמ"ל).

^{בב} ועיין מה שביאר רבינו בזה באורך ביואל משה (א, קנט).

אָבער דאָס איז אַוודאי געוויס, ס'איז נישטאָ קיין אַנדערע מיינונג ווי דער דעת
ההמון, נאָר דער מַצֵּב הַדּוֹר האָט אים געברענגט [צו דעם מיינונג וואָס ער זאָגט].
איבערדעם זענען די נסיונות זייער גרויס, אין דעם עיקבא דמשיחא.

מב

ביאור בפרשת ראה - בפסוק: יִדְּךָ תִּהְיֶה בּוֹ בְּרִאשׁוֹנָה

בספרי פירשו, דמצוה על הניסת להמית את המסית, ואם לא מת בידו, יסיעו אה"כ כל העם להמיתו
קען גאָר זיין, וואָס ס'שטייט ביי'ן אַ מַסִּית וּמַדִּיחַ, ס'שטייט (ראה יג, י) יִדְּךָ תִּהְיֶה בּוֹ
בְּרִאשׁוֹנָה וְיָד כָּל הָעָם בְּאַחֲרָנָה, איז געדרינגען^{מב} ס'איז מצוה על הניסת [להמיתו].
אַז ס'קומט איינער - לא עלינו - איבערערעדן, [און] זיין אַ מַסִּית וּמַדִּיחַ, איז אַ
מַצְוָה אַז ער אַליין זאָל זיין וּסְקִלְתּוֹ, און דערנאָך הערשט [אם לא מת ביד הניסת, איז] יָד
כָּל הָעָם בְּאַחֲרָנָה, שיסייעו בהריגתו].

מג

קושיא בפרשת ראה

ויש לתת טעם למה צותה התורה שהניסת ינסה בעצמו להמיתו, ומה היה חסר אם היה יד כל העם מסייעין מיד בתחילה
לכאורה, מה המקרא חסר [אם היה יד העם בראשונה. ולמה רק] אַז ער קאָן נישט אַליין,
'שפעטער', איז יד כָּל הָעָם.
מה המקרא חסר [ווען] פון תחילת אָן אַז יעדער וועט אים צוהעלפן, וועט אים
גרינגער זיין די אַרבעט.

מד

ובאמת מצינו כיוצא בזה בכל חייבי מיתות, לענין העדים, כי יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו
לעולם ביי עדים שטייט אויך [בפרשתן] (יז, י) יָד הָעֵדִים [תהיה בו בראשונה להמיתו, ויד
כָּל הָעָם בְּאַחֲרָנָה. וגם בזה יש להקשות כן].

מה

אבל שם מובן טעם לזה, דמכיון שבירור הדין הוא רק ע"י עדותן של אלו, ע"כ כדי שיתברר היטב שאמת העידו,
צריך שיהיה ידם בו בראשונה, דכיון שיצטרכו גם לעשות מעשה כו', אפשר שיחזרו בהם באם הגידו שקר
[נאָר] דאָרט [ביד 'העדים' בראשונה] קאָן זיין [דער הסבר], ווייל די עדים זענען דאָך די
מַבְרִי'ם, ס'איז דאָך [דער משפט] דורך זיי, [וואָס] זיי זאָגן דאָך עדות. [ולכן צותה התורה
שיד העדים תהיה בו בראשונה, ווייל] טאַמער זענען זיי עַדֵי שֶׁקֶר, קומט דאָך נישט פאַר
דעם [שאין מגיע להם עדיין עונש בבי"ד שלמטה על אמירת עדות שקר, משא"כ על הריגת איש בחנם,
ובודאי מי שנחשד על אמירת עדות שקר עדיין לא נחשד על רציחה^{מז}, וממילא אם הם יהרגוהו נמצא]
איז נאָך שטאַרקער דער בירור [על עדותם, וויבאלד] אַז ער ברויך טון אַ מעשה [להורגו].
[שהרי] ס'איז פאַרהאַנדן איינער וואָס ס'איז אים גרינגער צו זאָגן אַ שֶׁקֶר, און צו
טון אַ מַעֲשֶׂה איז אים שווער, ממילא דורך די מצוה [פון] יָד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בְּרִאשׁוֹנָה [דאָס
איז מער בירור [על עצם העדות]^{מז}. [וממילא 'יד העדים' תהיה בראשונה] פאַרשטייט מען].

^{מב} בספרי (ראה פסקא לו): יִדְּךָ תִּהְיֶה בּוֹ בְּרִאשׁוֹנָה לְהַמִּיתוֹ. מצוה ביד הניסת שימות, ואחר כך ביד כל אדם, שנאמר
וְיָד כָּל הָעָם בְּאַחֲרָנָה.

^{מז} עיין בשו"ע י"ד בסימן קי"ט באריכות, דהחשוד לדבר אחד אינו חשוד לדברים אחרים, עיי"ש הפרטים.
^{מח} וקרוב מאוד לזה כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין א, ז) וז"ל: וכבר ידעת שהעדים הם שממיתין בידיהם
איו מיתה שתהיה, לפי שאותו הדבר אצלם אמת, שהשיגוהו בחושיהם, והוא אצלנו סיפור דברים שאין אנו
יודעים אלא מה ששמענו מהם, ולפיכך צוה השי"ת שיהיו העדים ממניין על הענין, והוא ענין נאה.

מו

אבל לענין הניסת שצריך להמות את המסית ומדיח, לא שייך מעם זה, שהרי גם בדין המסית הוצרכו להגדת העדים שיעידו בדבר, ודינו נגמר על פי העדים ולא על פי הניסת

אָבער [ב"י א מִסִּית וּמִדִּיחַ שאין שופטים על פי דברי הניסת, שהרי] דער ניסת אַליין האָט דאָך געברויכט אונטערשטעלן עֲדוּת^מ, אַז מ'זאָל הערן ווי ער זאָגט [דברי הסתתו], און נגמר דינו [של המסית] איז געוואָרן דורך די עֲדוּת [שהגידו 'העדים], נישט דורכן ניסת, איז דאָך דער גַמֵר געווען דורך די עֲדוּת [ולא על ידו, ואם כן צ"ב] פֿאַרוואָס דאָ האָט מען געזאָגט אַז דער ניסת דאַרף צו זיין דער פֿעל המעֶשֶׂה, אַז 'ער' ברויך זיין דער ערשטער, [ולא יד העדים] תהיה בו בראשונה, כמו בשאר חייבי מיתת בית דין].

מז

ישוב הקושיא בפרשת ראה

ואפ"ל ריען כי המסית יש לו כח גדול, חששה תורה שאם מיד בתחלה יהיה יד כל העם בדבר זה, או ימצאו הם עצות להצילו והדבר יכול להתעכב, ועל כן מצוה על הניסת להמיתו תחילה

[נגאָר] קאָן זיין פשוט.

ווייל [אלמלי היה יד אחרים בראשונה, אַז יש לחוש כי] וויבאלד אַז ער [המסית] זעט אַז מ'וועט ברויכן האָבן יד פֿל העֶם, מי יודע, אפשר קען זיך טרעפֿן [בין העם מי שיעמוד לעזרת המסית, שהרי] אַ מִסִּית האָט אַ גרויסן כֹּחַ. אין אַ דור וואָס ס'איז דאָ מסיתים ומדיחים, די פֿאַרשמירן יעדן די אויגן, און טרעפֿן עצות [האיך להסית לב העם אחריהם].

[וממילא] אַז ער [הניסת] וועט נאָך דאַרפֿן זיך גיין איבערשמועסן מיטן פֿאַלק, קען גאָר זיין [אַז] אפשר וועט ער [המסית] מער אידן פֿאַרדרייען, און מ'וועט אַריינפֿאַלן, וועט גאָרנישט ווערן [לבסוף, מתועלת איבוד והריגת המסית].

מח

ובזה לימדה ורמזה התורה"ק, כי מי שהוא מבין על המסית ודברי הסתתו, יִדָּה תִּהְיֶה בּוֹ בְּרִאשׁוֹנָה ללחום נגדו אפילו כשאתה יחיד בדבר וכל העם עדיין לא מבינים סכנתו, ולא תביט על מה שיאמרו אחרים. ומבשרו התורה דיהא יד פֿל העֶם פֿאַררִיג, שלבסוף יתגלה האמת ויכירו הכל בדבר

[ולכן] די תּוֹרָה הקדוּשָׁה האָט אים געלערנט: וויבאלד ער איז אַ ניסת, ווען ער הערט נאָר אַז מ'ווייל אים איבעררעדן, אַז ס'איז דאָ אַ מִסִּית, מוז ער זיך 'אַליין'

^מ כמבואר במשנה סנהדרין (טו): המסית זה הדיוט וכי'. כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהם, חוץ מזו. אמר לשנים [פירש"י: לשנים יחד], הן עדין, ומביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו, [הן עצמן נעשו עדים, ואין צריכין להתרות בו כשאר חייבי מיתות, אלא מביאין אותו לבית דין דכתיב (ראה יג, ט) לא תחמל ולא תכסה עֲלֵיך]. אמר לאחר, הוא אומר יש לי חבירים רוצים בכך [הניסת צריך להשיבו יש לי חבירים רוצים בכך, בא ואמור לי בפניהם], אם היה [המסית] ערום ואינו יכול לדבר בפניהם [כלומר, אומר איני יכול לפרסם הדבר מפני יראת בית דין], מכמינין לו עדים אחורי הגדר [מכמינין לו, דמתרגמינן נאָרב לו (בפרשת יט, יא) נִכְמֵן לִיה, מעמידין ליה מארביין אחורי הגדר לשמוע דבריו], והוא אומר לו אמור מה שאמרת ביחוד [כלומר אין איש עכשיו עמנו, ויכול אתה לומר מה שאמרת לי], והלה אומר לו, והוא אומר לו היאך נניח את אלקינו שבשמים ונלך ונעבוד עצים ואבנים, אם חוזר בו הרי זה מוטב, ואם אמר כך היא חובתנו כך יפה לנו, העומדין מאחורי הגדר מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו.

ובגמרא שם: רב פפא אמר כי קתני מסית זה הדיוט, להכמנה, דתניא ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן, חוץ מזו. כיצד עושין לו, מדליקין לו את הנר בבית הפנימי [פירש"י: בחדרי חדרים, לפי שהוא ירא לדבר בגליון], ומושיבין לו עדים בבית החיצון, כדי שיהיו הן רואין אותו [לאור הנר שעמו, דאי לא מצי חזו ליה לא מצי מסהדי עליה לחיוביה קטלא, ואף על גב דשמעי קליה, דמצי למימר לא הואי אנא], ושומעין את קולו [שהוא אומר דברי הסתת], והוא אינו רואה אותן. והלה אומר לו אמור מה שאמרת לי ביחוד, והוא אומר לו. והלה אומר לו היאך נניח את אלקינו שבשמים ונעבוד עבודת כוכבים, אם חוזר בו מוטב, ואם אמר כך היא חובתנו וכך יפה לנו, העדים ששומעין מבחוץ מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו.

מתעסק זיין [באיבוד כחו, און] ער טאָר נישט קוקן וואָס 'די גאַנצע וועלט' זאָגט! ס'איז נאָר יִדְךָ תְּהִיָּה בּוֹ בְּרֵאשׁוֹנָה.

[וטעם מצוה זו לרמוז, כדי] מ'זאל לערנען [דערפון] אַז מ'זאל גאָרנישט קוקן אויף די וועלט.

[וְיָד כָּל הָעָם] דאָס וועט נאָכקומען 'שפעטער', בָּאחֲרָנָה.

ס'וועט קומען אַמאָל אַ צייט, און דער אָמֶת וועט נתגלה ווערן.

שטייט יָד כָּל הָעָם מעג זיין אפילו בָּאחֲרָנָה, [כי אפילו הם עדיין אינם מכירין שהוא בגדר מְסִית וּמִדִּית, אָבער] דו ברויכסט צו זיין בראשונה, יִדְךָ תְּהִיָּה בּוֹ בְּרֵאשׁוֹנָה.

מט

די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה האָט געלערנט:

אַז דו וועסט הערן פון אַ מְסִית, זאָלסטו נישט קוקן אויף קיינעם, אפילו דו ביסט איינער אליין, יִדְךָ תְּהִיָּה בּוֹ בְּרֵאשׁוֹנָה.

[און] דער סוף וועט זיין דער אייבירשטער וועט העלפן [שיהיה] וְיָד כָּל הָעָם אפילו בָּאחֲרָנָה.

דאָס האָט די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה דאָ געלערנט, אַז מ'זאל נישט הערן פון אַ מְסִית [אפילו אם תשאר יחידי, והעם עדיין לא מבינים את מהותו ודברי הסתתו].

ג

סיום ישוב הקושיות בפרשת כי יפלא ממה

אָבער על כל פנים, אַז מ'איז מוֹשְׁפֶּע פונעם 'דור', דעס, .. דאָס איז דאָס אַרגסטע. איבערדעם האָט דאָס רש"י באַוואָרנט, שופט שבימך "כמו שהוא", און דער [דיוק לשון הפסוק] "אֲשֶׁר יִהְיֶה" בִּמְיָמִים הָהֵם.

נא

[ישוב קושיא ו]

בייטב לב מפרש כל ענין הפרשה, על דברי ריבת של מלחמת היצר הרע. ושהעצה הוא לקום ולעלות לבית המדרש ללמוד תורה, ולבא אל הצדיקים הרבוקים בה, ואם אכן הוא נימוח היצר הרע

דער זיידע זכרונו לברכה אין ייטב לב^{מז} טייטשט ער^{מח} דעם גאנצן פסוק כי יפלא ממה דבר למשפט, טייטשט ער עס [דהפסוק קאי] אויף זיך [על האדם בעצמו, ועל הריב]

^{מז} ראוי לציין כי יומא דהילולא של הייטב לב (ו' אלול) בשנת תשט"ז, חל ביום ב' כי תצא.

^{מח} בייטב לב בפרשתו: כי יפלא ממה דבר למשפט, היינו דבר הצריך למשפט של מעלה, היינו מצות תשובה, שנצרך טרם בא המשפט, השופט בין דם לדם וגו', בשביל דברי ריבת בשעריך, היינו ריב ומלחמת היצר אשר בשעריך 'ובקרבת'. ◦ וכמאמרם ז"ל (עי' ברכות ז:): קשה מריבה בתוך ביתו של אדם, היינו בפנימיותו, יותר ממלחמות גוג ומגוג, שנאמר (תהלים ג, א-ב) בִּכְרָחוֹ מִפְּנֵי אֲבָשָׁלוֹם בָּנוּ, ה' מָה רַבּוֹ צָרִי רַבִּים קָמִים 'עָלַי', כלומר עלי הדבר תלוי. כי אִיבִי אִישׁ אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ (מִיכָה ז, ו), פנימיותו, יצירו ממעליו הפנימים, הם המעמידים עליו שונאיו ואויביו החיצונים, ואין הדבר תולה אלא בעצמו, כמאמר הכתוב (משלי טו, ו) בְּרוּצָתוֹ ה' דִּרְכֵּי אִישׁ גַּם אוֹיְבָיו יִשְׁלַם אֹתוֹ. ואילו במלחמות גוג ומגוג כתיב (תהלים ב, א) לָמָּה רָגַשׁוּ גּוֹיִם וְגו', כוונתם לסיפא דקרא, יתיצבו על ה', כי לה' המלחמה. על דרך שפירש האלשיך (ישעי' נד, טו) הֵן גּוֹר יְגוֹר, מַה שְּׁנֹאסֵף עֲלֶיךָ, הִיא אָפֶס מֵאוֹתִי, אבל מִי יָרָ אִתָּךְ הוּא הַיֵּצֶר הָרַע הֵגֵר אֶתְךָ בִּקְרֹב, עֲלֶיךָ יִפּוֹל, שאתה לבד תמשל בו. ◦ וְקָמְתָּ. יבואר על פי מה שכתב הרמב"ם (תשובה ג, ד) שתקיעת שופר רמז יש בו, כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחזרו בתשובה, וכבר כתב המגן אברהם (נח, ו) לתרוץ קושיית הכסף משנה (קריאת שמע א, יא), דקימה לא מקרי רק כשעומד ממטתו ומן שינתו. וזה שאמר פה וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ כלומר ממטתך ומשינתך ותרדמתך של כל השנה, וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר וְגו', הוא בית הכנסת ובית המדרש, וכמו שאמרו חז"ל (סוכה נב:): אם פגע בך כו' משכחו לבית המדרש, אם אכן הוא נימוח. ועוד זאת תעשה וקאת אל הפתגמים, הצדיקים, הלויים,

וואָס דער מענטש אליין האָט. [דמתפרש] אויף די עבירות, וואָס ער האָט מ'לחמת היצור, דברי ריבת בשעריה, בין דין לדין, אז מ'האָט מיט זיך אליין - ביצרו - א דין און א ריב, און מ'קאָן נישט בייקומען די כוחות היצור. אזוי טייטשט ער אויס דעם גאנצן פסוק. וקמת ועלית אל המקום, די בתי פנסיות און בתי מדרשות, מ'זאל האָבן סיעתא דשמיא. ער טייטשט דעם גאנצן פסוק לפי דרכו, אויפן מענטש אליין. [ולפירושו מיושב קושיא ו', דלפי רמז זה שייך ענין העלמה ממש] מט.

נב

נאָר דאָס איז דאָך אַ רמז. אָבער דאָס פּשטות איז דאָך אַמאָל [פּשט], פּי יפּלאַ ממה דבר למשפט, אז מ'זאל פרעגן [בבית דין הגדול], און פסק'נען די הלכה [על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה', ווען מ'האָט עפעס ספיקות מיט פלוגתות.

נג

ישוב הקושיות בתחילת הפרשה

קען זיין אפשר, מיט דעם וואָס כ'האָב דאָ אָנגעהויבן פריער (בקושיא ד) [אויף] וּשְׁפָטוּ [את העם משפט צדק], מיט דעם מדרש תנחומא, [אז] מ'זאל מכריע זיין לכף זכות.

נד

הקדמה לישוב קושיא א-ד

כביאור המדרש בפרשת משפטים: אין אין אתם משמרים הדינים, הוא נוטל תורתו מכם [ולבאר זה נקדים וואָס] איך האָב געזאָגט פרשת משפטים, ס'איז דאָ אַ מדרש^א, וואָלע המשפטים, הור זהירין לקיים המשפטים, שלא נתתי לכם את התורה אלא על מנת שתשמרו את המשפטים. ואם אין אתם שומרים את המשפטים, אני נוטל את תורתי מכם.

אזוי שטייט אין מדרש רבה.

נה

דברי המדרש תמוה, דהאיך שייך ליטול את התורה, והלא מצווים ועומדים עליה, ואפילו העברין ומומרו ל"ע לא נפטר משמירת התורה, ועתיד ליתן את הדין על כל עבירה פרעגן דאָך אַלע די קשיא, וואָס הייסט, מ'נעמט עפעס צי די תורה?

הדבוקים בה', ואל השפט אשר יהיה בימים ההם, שופט שבימך, ודרשת והגידו לך את דבר המשפט, דבר הצריך למשפט, ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגו' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך. מט כן נראה בדרך אפשר, כי לא חזר רבינו לבאר ישוב קושיא ו', וגם דברי הייטב לב אלו לא שייכים כל כך לעיקר הדרוש.

¹ ומהם בס"ג משפטים תשי"ד (לשון קדשו קונטרס פט), ועוד.

² בשמות רבה (ל, כג): ואלה המשפטים. הדא הוא דכתיב (תהלים צט, ד) ועז מלך משפט אהב. אמר להם משה לישראל, הרי נתן לכם הקב"ה את תורתו, אם אין אתם עושין את הדינים, נוטל תורתו מכם, למה, שלא נתן לכם הקב"ה את התורה אלא על מנת שתעשו את הדינים, שנאמר ועז מלך משפט אהב. ואם עשיתם את הדינים עתיד הקב"ה להחזיר לכם בתי דינים שלכם, שנאמר (ישעי' א, כו) ואשיבה שפטיך כבראשנה, מה כתיב אחריו (שם, כז) ציון במשפט תפדה.

ס'שטייט דאָן²¹, אפילו מ'איז עובר 'וויפיל' (ס'זאָל נאָר זיין), פונדעסטוועגן די תורה הקדושה בלייבט אַלדינגס [ביי אידן, והכתוב אומר (יחזקאל כ, לג) אם לא] פֿי בִּיד חֲזָקָה אַמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם²².

[און] דער סוף וועט זיין אידן וועלן נאָר תשובה טון, ווען ס'וועט זיין [די גאולה]. און [סיין] וויאזוי ס'וועט זיין, וועט זיין די גאולה שלימה, אויף וואָס פאַר אַן אופן ס'וועט זיין [דער מצב הָדוּר. ועל זה נאמר] (מלאכי ג, כג-כד) הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי [הַנְּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל, און] ער וועט קומען וְהֵשִׁיב לָכָּ אֲבוֹת עַל בָּנֵים וְלִבְנֵים עַל אֲבוֹתָם. על כל פנים [קשה הלשון] אני נוטל את תורת, וויאזוי נעמט מען עפעס צי די תורה?

נו

וביאתי על פי דברי הבני יששכר, דבומן שישאל שומרין ומחשיבין משפטי תורה, או הם נשפטים גם למעלה על פי משפטי התורה, דיש כמה דרכים האין לזכותם בדין על פי התורה, אפילו כשאנים ראויים כל כך. אבל אם אין שומרים ומחשיבין משפטי התורה למטה, אז גם למעלה אין דנים על פי משפטי התורה, ואז יש קטרוג גדול ח"ו בדין שלמעלה

האָב איך געקלערט [בכוונת המדרש].

ס'שטייט אין בני יששכר אין די דרושים פון ראש השנה²³, אַסאַך זאַכן איז דאָ [באופן] וואָס על פי התורה דאָרף מען אַרויסגיין זכאי בדין, אַזוי ווי ס'איז פאַרהאַנדן

²¹ עיין בשו"ת רשד"ם (אה"ע סימן ק). ועיין בדברי רבינו בס"ג ראה תשי"ט (לשון קדשו אות ג).

וז"ל רבינו בשו"ת דברי יואל (סימן נט אות ה, במקוצר): דהמורמים שלא באו כלל לבכרית, לא נתחייבנו עבורם בשום עֲרֻבוֹת, אף שיש להם דין ישראל בשאר מילי. הגם שכתב הרמב"ם ז"ל (עבודה זרה ב, ה) וכו' אינן כישוראל "לדבר מן הדברים" וכו', דבאמת מה שאמר בגמרא (סנהדרין מד.) אף על פי שחטא ישראל הוא, זה למדו מִצֶּכֶן וכו', ועכ"ל לא היה אפיקורס אלא שעבר עבירה, אם כן על האפיקורסים אין לנו שום לימוד לומר עליו ישראל הוא וכו'. אלא מה שכתבו הפוסקים על כל המומרים שיש להם דין ישראל לענין קידושין וכל האיסורין שבתורה, הכוונה דלחומרא יש להם דין ישראל לכל מילי דאיסורא. וטעמא דהך מילתא מוכן היטב על פי דברי הגמרא (בבא קמא לח.) שאמר על אומות העולם, ראה שבע מצות שקבלו עליהם בני נח ולא קיימום, עמד והתירן להן, [ופריך] אתגורי איתגר, אם כן מצינו חוטא נשכר, [ומשני] אמר מר בריה דרבנא לומר שאפילו מקיימין אותם אין מקבלין עליהם שכר וכו', עיי"ש. א"כ מבואר בזה שאי אפשר לומר כלל שעל ידי רשעת האדם יהיה נפטר מאיזה איסור, דאם כן מצינו חוטא נשכר, וזה אי אפשר, כתמיהת הש"ס בזה. ועל כן ברור דעת הפוסקים בזה, דאף במומר להכעיס ואפיקורס, שהופקע ממנו לגמרי קדושת ישראל, מכל מקום אי אפשר לפוטרו מן שום איסור וחייב בכל המצות שבתורה, שאי אפשר לומר חוטא נשכר, לכן לחומרא דינו בדין ישראל לכל מילי דאיסורא. ומה שהשתמשו הפוסקים לפעמים בלשון אע"פ שחטא ישראל הוא אצל כל המומרים, אינו אלא 'לשון מושאל', ואינו מן אותו המקור שלמדו בגמרא מקרא דכתיב גבי עכן, אלא מטעמא אחרינא כמו שכתבתי, וכוננתם דלחומרא בכל מילי דאיסורא אומרים על כולם אע"פ שחטא ישראל הוא, וכמה פעמים משתמשים הפוסקים בלשונות מושאלים היכא שהדין דין אמת. [ועיין בזה בס"ג ראה תשי"ט (לשון קדשו ע, אות ג)].

²² ועיין בגמרא סנהדרין (קה.) שעל פסוק זה אמר רב נחמן, כָּל פִּי הָאֵי רִיתְחָא לִיתְחָא רִתְמָנָא עֲלֵן וְלִפְרֻקִּינָן. [פירש"י: מי יתן ויבא לנו זה הכעס, בחימה שפוכה אמלך עליכם, שיגאלנו בעל כרחנו וימלך עלינו].

²³ בבני יששכר (תשרי ג, ד. בדרוש ב) האריך להמליך בכמה דרכים האין לזכות את ישראל בדין על פי משפטי וכללי התורה, אפילו כשח"ו אין להם זכיות כל כך, וביאר בזה כמה פסוקים ומאמרי חז"ל. ואחר כך כתב שם וז"ל: ועפ"י תבין מה שאמרנו רז"ל (ירושלמי חגיגה פ"א, ה"ז) בפסוק אֲתִי עֲזָבוּ וְאֶת תּוֹרַתִי לֹא שָׁמְרוּ (ירמ' טז, יא), דרשו בו הלאי אותי עזבו ואת תורת שמרו, והוא תמוה. אבל על פי הנ"ל, כי כל הענינים הנ"ל שהקב"ה מתנהג עִם יִשְׂרָאֵל הֵנָּה הוּא עַל פִּי מִדַּת הַמִּשְׁפָּט לְבַעֲלֵי הַתּוֹרָה עִפ"י הַתּוֹרָה, אפילו אם ח"ו עוברים על כמה וכמה מצות, וח"ו יש בידם עבירות, אעפ"כ כיון ששומרים את התורה היינו כענין דבר חשוב שהאדם שומר אותה, הגם שאינו נהנה מן הדבר ההוא עכ"ל שומר אותו מחמת חשיבות הדבר, וכענין שתמצא באחאב (סנהדרין קב:) הגם שהיו הדור ההוא עובדין עבודה זרה, עכ"ל היו מכבדין את התורה ונצחוה אז המלחמה עם בן הדד, דכיון שישאל מראים חשיבות התורה ומשפטיה, הנה מתנהג עמם השי"ת על פי משפטי התורה. ו משא"כ כשאין התורה חשובה אצלם, דהיינו בהביאם משפטי ישראל ח"ו לפני ערכאות, או ח"ו הולכים בחוקת הגוים ונימוסיהם בדבר שאין היצר מכריחם, או בהמנע ח"ו בניהם מן התורה, ובלמדם לשונות הגוים וכיוצא, הנה

ב"י יעדע מדה כנגד מדה, איז א מדה על פי התורה אז מ'דארף צו גיין מדה כנגד מדה.

[וכמו כן] זאגט ער, אז ווען אידן טוען ענינים לפנים משורת הדין, דארף מען מיט זיי אויך גיין לפנים משורת הדין. [ווי] די גמרא זאגט¹¹ הא"ך לא אשא להם פנים, ווען זיי זענען מחמירים [על עצמם לפנים משורת הדין] דעמאלטס בין איך אויך נושא להם פנים.

דאָס איז א מדה, מדה הוא בתורה, [לעשות] לפנים משורת הדין. און אזוי כהנה וכהנה [יש כמה אופנים, וואס] מיט די דיני התורה קאָנען אידן זוכה זיין בדין, מ'זאל אַרויסגיין זכאי בדינם ביים בית דין שלמעלה, מיט די מ'שפטי התורה אז מ'פירט זיך.

נז

נאָר זאָגט ער, 'ווען' איז דאָס, [ווען] אז אידן אליין האלטן חשוב די מ'שפטי התורה. אָבער חלילה אז מ'גייט מיט מ'שפטי עכו"ם, איז מען דאָך אליין מבזה מ'שפטי התורה, דעמאלטס חלילה האָט מען אליין געוויזן, דעמאלטס איז פאַרפאלן, אז מ'האָט אליין געוויזן אז מ'איז נישט אונטערוואָרפן אונטער מ'שפטי התורה, נו ווי קאָן מען נוצן ביים בית דין שלמעלה מ'שפטי התורה. [וממילא] דעמאלטס איז חלילה נישט גוט, פאלן אַרויס די אַלע זאָכן [אופני הלימודי זכות].

ער איז דאָרטן מאריך לפי דרכו, דאָרט אין די דרושים אויף ראש השנה.

נח

ונמצא רבובן ישראל משמרין את הדינים, או גם בבית דין שלמעלה סומכין על הפסק דין של בית דין שלמטה, ומתקבל הלימודי זכות על ישראל בשמים, על פי כללי ומשפטי התורה

דאָס קען זיין.

אידן וואָס זענען אונטערוואָרפן [תחת דיני התורה], מ'ווייסט אז ס'איז נישטאָ נאָר מ'שפטי התורה, מ'שפטי ישׂראל, ממילא די דינים פון בית דין שלמעלה פאַרלאָזט מען אויך אויפן בית דין שלמטה.

בזה מראים ח"ו שאין התורה חשובה בעיניהם, הנה אנשים כאלו מראים בעצמם שאין להם חלק בתורה, ואפשר הם מן כתות הערב רב המבזים תלמידי חכמים ותלמידיהם, והמה שונאים את התלמידי חכמים יותר ממה ששונאים אומות העולם את ישראל, הנה אנשים כאלו לא ימנעו עבורם ח"ו טובות ישראל, והש"י ידין את עמו בחסד להנשנותם לתחיה ולישועה ולרחמים והכל בחסד והכל בדין עפ"י התורה כנ"ל, והאנשים החסאים האלה בנפשותם לא ישפטום במשפטי ישראל, כי בקשו להתדמות לגויי הארצות, והתורה אינה חשובה בעיניהם לשמרה עכ"פ כחשיבות, וזהו שאמר רז"ל (אבות ו, ב) בבת קול שיוצאת מהר חורב ומכרות ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, הבן הדבר. והנה הש"י כחפץ להצדיק עם זו, אמר הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, כי אז אני יכול כביכול להטות משפטיהם לחסד על פי התורה וכו'. כי אפילו אם ח"ו ישראל יש בידם עבירות, הנה בבוא זמן הדין הנה זה דרכו ית"ש להתנהג עמהם ברחמים עצות מרחוק עפ"י משפטי התורה ויצאו בדימוס וכו', הוא דוקא כשעכ"פ התורה חשובה בעיניהם אפילו ח"ו יש בידם עבירות הוא מהכרח תאוות היצר, משא"כ בעזבם את התורה לילך ח"ו בנימוסי הגוים ומשפטיהם ומלבושיהם ולשונותיהם וכיוצא, דבר שאין היצר מכריח, הלא זה יורה שאין התורה חשובה בעיניהם, הנה לא יתדנו בעצות הללו על פי התורה [נועיי"ש עוד באורך].

¹¹ בגמרא ברכות (כ): אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם כתוב בתורתך (עקב י, יז) אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד, והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב (נשא ו, כז) יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ. אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה (עקב ח, י) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכַּת אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ, והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה [נפירש"י: עד כזית לרבי מאיר, עד כביצה לרבי יהודה, דתנן (ברכות מה). עד כמה מזמנין, רבי מאיר אומר עד כזית, רבי יהודה אומר עד כביצה].

נט

ובזה יש לפרש מה שאמרו במקום שיש דין למטה אין דין למעלה, כי אם דנין למטה על פי התורה, או יש רחמים למעלה ולא דין, כי גם שם דנין על פי בית דין שלמטה

דאָס קען זיין דער פֿשט (במה שאמרו) (דברים רבה ה, ה) במקום שיש דין למטה, אין דין למעלה. איז אפשר דער פֿשט אַז חכמינו ז"ל האָבן געזאָגט, אַז ס'איז דין למטה, אַז מ'איז אונטערוואָרפֿן די מִשְׁפָּטִי התורה (למטה), לאַזט מען פון בית דין שלמעלה אויכעט אַלדינגס וואָס ס'וועט זיך טון, אויפֿן בית דין שלמטה. ממילא איז אין דין למעלה, אַז דער בורא כל עולמים אַליינס, [דעס] וואָס 'ער' ברויך צו טון, אַלע 'זיינע' משפטים, לאַזט ער אויך אויפֿן בית דין שלמטה.

אַבער [אַם] אין דין למטה, איז חלילה יש דין למעלה, דעמאָלטס איז נישט גוט. ווייל דאָרטן איז די חומרא (גרויס), 'דאָרט' איז דאָך זייער האַרב, יעדע נקודה קלָה¹¹.

ס

וממילא מבואר דברי המדרש בפרשת משפטים אם אין משמרים הדינים, חקב"ה נוטל "תורתו" מכס, והיינו דמה שהקב"ה שומר משמרתה של תורה להכריע את ישראל לכף זכות על פי משפטי התורה, הוא נוטל כח זה מהם כומן שאין משמרין דיני התורה, וכדברי הבני יששכר

מיט דעם קאָן זיין דאָס איז טאַקע, דעס קען זיין דער פֿשט אין מדרש. דער בורא כל עולמים זאָגט, אַז עטס וועטס נישט האַלטן די מִשְׁפָּטִים, אני נוטל את "תורתי", 'מיין' תורה.

דער בורא כל עולמים איז א שוֹמֵר מִשְׁמֶרֶתָה שֶׁל תוֹרָה, וויאָזוי ער דאַרף דאָרטן אויסצופירן די הַשְׁפָּעָה אויף אידן. ממילא ווען אידן זענען אונטער די מִשְׁפָּטִים [של דיני התורה], גייט עס מיטן בית דין שלמטה. אַז נישט, איז נוטל את "תורתי", הקדוש ברוך הוא זאָגט תורתי, מיין תורה וואָס 'איך' ברויך צו טון, דאָס איז ביים בית דין שלמעלה אויבן, די אַלע ענינים פונעם בורא כל עולמים דאָס ווערט דאָך אויבן געטון דורכן בית דין שלמעלה, נאָר 'אָזוי אַרומער' [אַם שומרין המשפטים] לאַזט מען אויפֿן בית דין שלמטה, [אַבער] אַז ס'איז נישטאָ קיין משפטים [בבית דין שלמטה], נעם איך צי, און ס'איז חלילה יש דין למעלה, דעס איז נישט גוט. דאָס איז דער נוטל את תורתי.

סא

ישוב קושיא ד

ובזה מוכן קישור הדרש שבתנחומא, עם הפשט. דהא בהא תליא, שע"י שישפטו את העם משפט צדק בדין שלמטה, על ידי זה יהיה להם הכח להכריע את העם לכף זכות בדין שלמעלה

מיט דעם פֿאַרשטייט מען דעם מדרש תנחומא. דער פֿשט איז אייביג – אַזוי ווי איך זאָג דאָך אייביג דעם כלל [בשם הישמח משה], אַז – דער פֿשט מיטן דָרש זענען הא בהא תליא. דער פֿשט איז אַמאָל [פון] וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק, מ'זאָל מִמֶּנָּה זיין דִּינִים פֿשִׁים [כפירוש הספרי ורש"י], אַדער אַז מ'זאָל פֿסֶקֶנען משפטים צדיקים [והגונים, כפשוטו של מקרא].

[וואס יעשו כן, איז] ממילא וועט מען קאָנען דין זיין לְכָף זְכוּת אויף יעדן [למעלה, כדרשת התנחומא], ווייל מ'האָט א כֹּחַ, אַז א איד טוט אַן אָמֶת־דיגן מִשְׁפָּט 'בעולם הזה',

¹¹ וועיין עוד בדברי יואל בראשית (עמוד צח).

גיט דאָך דער בורא כל עולמים איבער 'דעם משפט העליון' אויכעט, פאָרן בית דין שלמטה. [וממילא כששופטין למטה משפט צדק] האָט דאָס אַ כַּח אַז מ'זאַל מַלְמַד זְכוּת זיין פאָרן בית דין של מעלה, [און דורכדעם] איז מען מכריע העולם לכף זכות.

סב

ישוב קושיא א

ולוה התחיל הכתוב בלשון נוכח תתן 'לך', דהיינו בדין שלמטה, ועי' וְשֹׁפֵט 'אֶת הָעָם' מִשְׁפָּט צֶדֶק, שיוכלו ללמד זכות גם על כל ישראל בדין שלמעלה

זאָגט ער שְׁפָטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן 'לך' [בבית דין שלמטה], ממילא וועט זיין וְשֹׁפֵט 'אֶת הָעָם' מִשְׁפָּט צֶדֶק [בבית דין שלמעלה, גם על אחרים], וועסטו מכריע זיין לְכָף זְכוּת.

סג

סיום ישוב קושיא ד

איז עס ביידע אָמַת, דער מדרש תנחומא און דער דְרָשׁ וואָס ער זאָגט, איז טאַקע מקושר מיטן פֿשֵׁט. דאָס גייט טאַקע אַרויף אויף מִשְׁפָּט צֶדֶק [כפשוטו, ווייל ס'איז] הא בהא תליא.

סד

[קושיא ב]

ובוה יש ליתן טעם על מה שנאמר כאן אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ לְשִׁבְטֶיךָ. דלכאורה קשה והלא היא פשיטא שהקב"ה הוא הנותן, וכבר הכפיל הכתוב זאת כמה פעמים, ולמה מזכיר זאת בכאן אצל ענין העמדת השופטים

דאָס איז דער פֿשֵׁט [במה שנאמר כאן] שְׁפָטִים וְשֹׁטְרִים אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ לְשִׁבְטֶיךָ.

[דלכאורה] וואָס דאָרף ער מיר [דאָ] דערציילן אַז דער אייבירשטער גיט, [ווי] זיי פּרעגן דאָך אַלע די קשיא. [והלא] מ'ווייסט אַז דער בורא כל עולמים גיט.

אַז ער וויל מיר [דאָ] דערציילן די מצוה פון העמדת שופטים, דערציילט ער מיר ווידער אַז השם יתברך נָתַן לְךָ [נחלת ארץ ישראל]. אַודאי גיט השם יתברך, דאָס ווייסט מען דאָך, [און] ס'איז שוין 'וויפיל מאָל' געשטאַנען.

סה

ישוב קושיא ב

אבל לדרכינו ירמוז הכתוב על המשפט שלמעלה ששם דנין על כל ההשפעות אשר הקב"ה נותן לישראל, ועי' שמקיימים מצות העמדת השופטים לשפוט צדק, עי' יכולין לשפוט לטובה גם על כל ההשפעות שנותן הקב"ה לישראל, ובתוכם גם לעורר רחמים על הגאולה שלימה שיבא במהרה

נאָר דאָס איז טאַקע דער פֿשֵׁט.

אַז דו וועסט האָבן שְׁפָטִים וְשֹׁטְרִים פאַר דיר, אָמַת'דיגע שופטים וואָס פֿסָק'ענען [בצדק, און] מ'וועט זיין אונטער מִשְׁפָּטִי הַתּוֹרָה, ממילא דעס וואָס השם יתברך ברויך דיר צו געבן [תמיד בכל שנה ובכל יום], וועסט דו דאָס אויך משפּט'ן, 'ציי' השם יתברך זאָל עס געבן, און 'וואָס' השם יתברך ברויך צו געבן פאַר אידן, און [בכלל זה] דאָס הַתְּקַרְבוֹת הַגְּאוּלָּה, אַלדינגס העט געקאָנט זיין [ביד בית דין שלמטה, און] דאָס איז אַלעס תלוי [בדבר זה] אַז ס'איז דאָ אָמַת'דיגע שופטים.

סו

איבערדעם איז שְׁפָטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן "לך" בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, אַז דו וועסט געבן פאַר דיר' [בבית דין שלמטה], ממילא וועלן זיי זיין שופטים אפילו [אויף די ענינים] אֲשֶׁר ה'

אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ לְשִׁבְטֶיךָ, דַּעַס וּוָאָס הַשֵּׁם יִתְבַּרְךָ גִּיט. אַז וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפֹּט צֶדֶק, מ'וועט קאַנען אָמַת'דיג מ'למד זכות זיין אויף אידן, און ממשיך זיין פֿל מיני השפעות טובות. אפילו בְּשָׁמַיִם וועלן זיי זיין שְׁפֹטִים וְשִׁטְרִים.

סז

התחלת ישוב קושיא ה

וזהו המשך הכתוב צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדָּף לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ, דגם הגאולה שלימה וירושת הארץ דלעתיד, תלוי בזכות ששופטין משפט צדק

ממילא איז עס [צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדָּף] לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ. ודהיינו בגאולה השלימה, אשר גם זה הוא מהדברים אשר ה' אלקיך נתן לך, והוא תלוי רק ביד הקב"ה. וכמו שמפרש רש"י כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן, וקאי על לעתיד.

סח

ישוב קושיא ג

ולכן הכפיל הכתוב צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדָּף, דע"י שיעשו מִשְׁפֹּט צֶדֶק בעולם הזה, יזכו לעשות מִשְׁפֹּט צֶדֶק גם בעולם העליון איבערדעם איז צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדָּף, צוויי מאל צדק. איין מאל [אז] מ'טוט א מִשְׁפֹּט צֶדֶק בעולם הזה, [ועוד] און מ'מאכט א מִשְׁפֹּט צֶדֶק בעולם העליון אויך.

סט

ס'שטייט דאך, דער אור החיים הקדוש זאגט דאך פֿשט"י [אויף] מִשְׁפֹּט צֶדֶק, [אז] דער בית דין העליון ווערט אָנגערופן מִשְׁפֹּט 'צֶדֶק'. ער זאגט עס לְפִי דְרָכּוֹ, אַקעגן אַן אַנדער ענין.

[ולדרכינו] קאָן זיין מיט דעם איז עס פֿאַרענטפערט וואָס ער זאגט טאַפלט, צוויי מאל צֶדֶק. טאַקע ווי איך האָב דאָ געזאָגט [פֿשט] אין דעם וואָס דער מדרש תנחומא זאָגט, דעם דָּרֵשׁ מִיטֵן פֿשט, אַז ס'איז בייִדע [הא בהא תליא]. אַז ס'איז מִשְׁפֹּט צֶדֶק [בעולם הזה] ממילא איז מען דין אֶת 'תּוֹרָתִי', דעם מִשְׁפֹּט הָעֲלִיּוֹן אויכעט. איז דאָס טאַקע צוויי מאל צֶדֶק. צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדָּף.

ע

המשך ישוב קושיא ה

איז ממילא זאָגט ער, אַז ממילא וועט זיין לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשֶׁת [אֶת הָאָרֶץ, שהוא הגאולה שלימה]. ווי כ'האָב שוין נעכטן נאָכט געשמועסט^{נב}.

(ראה עוד להלן אות עה)

עא

היוצא מזה לענין מצב דורינו:

ממילא זעט מען דאך, דאָס איז דאך מְבוֹאָר [שע"י משפט שאינו הגון מעכבים הגאולה].

^{יב} באור החיים הק' (טז, יח): מִשְׁפֹּט 'צֶדֶק'. ולא אמר 'בִּצְדָק', כאומרו (קדושים יט, טו) 'בִּצְדָק' תִּשְׁפֹּט עִמִּיתְךָ וכו'. ○ ובדרך רמז ירמו, על דרך אומרו (תהלים צח, ט) יִשְׁפֹּט תָּבֵל בִּצְדָק, ואמרו אנשי אמת (וזהר ח"ג קצח): כִּי בֵּית דִּין עֲלִיּוֹן יִקְרָא צֶדֶק, ואמרו ז"ל (ביצה טז). כִּי בִּרְאשׁ הַשָּׁנָה מְזוֹנוֹתֵינוּ שֶׁל אָדָם קְבוּעִים וכו', והנה כשיפול ההפך על הממון בין אדם לחבירו, ועמדו לפני השופט, אם ישפוט על פי התורה אשר צוה ה', כשיזכו הראוי לזכות וכו', הנה הם שופטים המשפט עצמו ששפט בית דין עליון הנקרא צדק, והוא אומרו ושפטו את העם משפט 'צדק', פירוש [משפט] ששפט בית דין העליון שנקרא 'צדק'.

^{יג} דברי רבינו בבלי ש"ק תשט"ז לא נרשמו. ועיין גם בדרוש שאמר רבינו ביום א' שופטים תשט"ז (בחנוכת הבית למחנה רב טוב) שגם שם האריך בביאור הפסוק לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשֶׁת, ובביאור דברי רש"י ז"ל, באופן דקאי על לעתיד לבא בהגאולה שלימה, עיי"ש באורך.

ס'טרעפט זיך בעונונו הרבים [שופטים שאינם הגונים גם בשאר דורות], אָבער אויף 'דער בחינה' [ווי בדור האחרון] איז עס נאָכנישט געווען, אַזאַ ביטער שפּלות, אַז בעונונו הרבים מ'זאָל אויף זיך 'מקבל' זיין שופטים, [און] זיך 'משתתף' זיין מיט שופטים [שהם] עוקרי התורה, וואָס זענען קעגן דעם דת של תורה במלוא מובן המלה, און [לא די] מ'זאָל אויף דעם נישט מוחה [זיין, נאָר] מ'זאָל דאָס [נאָך] 'מקבל' זיין, [ירידה כזה לא קרה מעולם].

[און אויף דעם] זאָגט ער אַרויס [דער פסוק] חלילה אַז דעם איז מוֹנֵעַ דעם ירושת האָרץ [בהגאולה שלימה].

וואָס ברויך מען מער מבוֹאָר [ווי דעם].

השם יתברך ירחם על עמו.

עב

ביאור הפסוק: והאיש אשר יעשה בְּדוֹן לְבָלְתִי שְׁמַע אֶל הַכֶּהֱן

איבערדעם דאָס קען זיין דער פֿשט [בהפסוק שבסוף הענין] והאיש אשר יעשה בְּדוֹן לְבָלְתִי שְׁמַע אֶל הַכֶּהֱן.

איך האָב שוין געזאָגט אַסאָך פֿשטים [דערין].

עג

[קושיא יא]

למה הוצרך להאריך כאן ולומר והאיש אשר יעשה בְּדוֹן וגו', והלא פשיטא דאין עונש מיתה בעושה בשוגג, אלא כמוד

[ווייל] לכאורה דער פֿסוק איז דאָך שווער, וואָס איז דאָס אַזאַ אריכות [לשון].

און [למה הוצרך לומר] יעשה בְּדוֹן, נו אֲדַאִי נאָר בְּדוֹן [יומת], נו אֲדַאִי נישט בשוגג, א שוגג איז דאָך גרינגער. [והיה סגי שיאמר] והאיש אשר יעשה.

עד

[קושיא יב]

למה נאמר בלשון שלילה אשר יעשה בְּדוֹן "לְבָלְתִי שְׁמַע" אֶל הַכֶּהֱן, והיה לו לומר והאיש אשר "לא ישמע" אֶל הַכֶּהֱן

און דערנאָך וואָס איז [דער לשון] והאיש אשר יעשה בְּדוֹן "לְבָלְתִי שְׁמַע", זאָגט ער

עפעס אַ לשון שְׁלִילָה. [והיה לו לומר רק] והאיש אשר "לא ישמע" אֶל הַכֶּהֱן, וואָס ער וועט נישט הערן.

עה

[ולמה האריך כל כך בלישנא, שהתחיל] ער וועט טון בְּדוֹן, און ער פירט עפעס אויס לְבָלְתִי שְׁמַע, מ'זאָל נישט צוהערן.

לכאורה מוז ער דאָך עפעס מיינען דאָ אַט, [שהרין] ס'איז דאָך אינגאנצן אַ יתור לְשון.

עו

איך האָב שוין אַמאָל געזאָגט פֿשטים דערויף.

נאָר איינס פון די פֿשטים וואָס מ'קען טייטשן [בכוונת הלשון] שְׁמַע אֶל הַכֶּהֱן [הוא כדלהלן].

^ט ועיין בענין זה באורך בס"ג משפטים תשי"ד, וביוראל משה (א, קא), ובשו"ת דברי יואל (קכו, ג), ועל הגאולה ועה"ת (סימן קיד, והוא מס"ג שופטים תשכ"ז), ובדרוש א' וישב תשכ"ח, ובדברי יואל משפטים (עמוד קכג) ופקודי (עמוד תיג).

עז

[קושיא יג]

הלא עיקר הפרשה מיירי בענין השופטים ודיינים, שלא ימרו את דבריהם, וא"כ למה האריך והרגיש בכאן בעיקר בענין הכהן, באומרו לְבִלְתִּי שָׁמַע אֶל הַכֹּהֵן הַעֲמֵד לְשֹׁרֶת שָׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ

לכאורה [יוקשה עוד], ער זאָגט דאָךְ [לעיל בהצוייו, ובאת] אַל הַכֹּהֲנִים וְאֶל הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, און דאָ שטייט נאָר לְבִלְתִּי שָׁמַע "אַל הַכֹּהֵן".

לעולם מ'איז דאָךְ געזעצן דאָרטן אינעם לשכת הגזית איז געזעצן די סנהדרין, אזוי ווי ער שמועסט דאָךְ דאָ אַט [ובאת] אַל הַכֹּהֲנִים וְאֶל הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיֶה, צום סוף לאָזט ער אויס לְבִלְתִּי שָׁמַע 'אַל הַכֹּהֵן', [ומאריך עוד באומרו] הַעֲמֵד לְשֹׁרֶת שָׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ.

דער לאַ תסור, דאָס שמועסט מען דאָךְ אַלץ נאָר [בעיקר פון די שופטים], לאַ תסור מן הַדָּבָר [אָשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ], דאָס איז [אלץ] נאָר די סנהדרין אין לשכת הגזית, ס'איז דאָךְ נישט געווען בלויז קיין כהנים, נישט קיין כהן [דוקא]²⁰, אַ כהן אַליין איז עס נאָר געווען? מ'שמועסט דאָךְ דאָ אַט פון דעם בית דין וואָס זענען געזעצן בלשכת הגזית, אויף דעם אַרויף גייט ער דאָךְ וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן או אַל הַשֹּׁפְטִים, [ואם כן] וואו קומט עפעס דער כהן גראָד²¹ דאָ צו דעם²².

עח

ישוב קושיא יא-ג

אמנם יבואר על פי האמור, דהגאולה תלוי בשופטים הגונים לשפוט צדק, ושופטים רעים הם מעכבים ביאת משיח

קאָן זיין דער פֿשט איז.

ווייל לעולם דעס וואָס מ'איז אונטערוואָרפן [ונכנעם] אונטער די שופטי ישראל [אמיתיים], דעס איז דאָךְ לְמַעַן תִּחְיֶה וִירֵשֶׁת, דאָס ברענגט די גאולה [וכדלעיל באות ע-עא].

עט

והסימן הראשון של אמיתת הגאולה הוא שיבוא אליהו הנביא לכשרנו, וכמבואר בהגדה מהר"ל

און וויאזוי וועט זיין די גאולה, דאָס ערשטע איז [הנה אנכי] שְׁלַח לְכֶם אֶת אֱלִיהוֹ, ווי דער מהר"ל מפראג זאָגט²³ [אז] דאָס איז דער סימן. אז מ'וועט הערן [מפי] אֱלִיהוֹ, וועט מען וויסן ס'איז אַ גאולה'. און ווילאָנג דו הערסט נישט אֱלִיהוֹן, זאָלסטו וויסן איז אַלעס שקר.

²⁰ עיין לעיל בהערה ל.²¹ גראָד. פירוש: דווקא.²² דבפסוק זה משמע דהעיקר הוא הכהן, אף שלבסוף מזכיר בקצרה גם השופט.

²³ בהגדה של פסח דברי נגידים (אצל שפך חמתך), ומביאו רבינו ביואל משה (א, מט) ו"ל: והנה המהר"ל מפראג ז"ל בהגדה שלו, כתב בטעם פתיחת הדלת קודם שפוך חמתך, ודחה כל הטעמים שפירשו בזה, אלא האריך בטעמא דהך מנהגא, דכיון שבא לעורר אז רחמים ורצון לגאולה שלימה, לפיכך אנו חייבים להודיע לבנינו ולפרסם מה שקבלה בידינו מן הנביאים, שטרם שיבוא הגואל יקדים אליהו הנביא לבשר הגאולה כמו שהוא בפסוקים, ועל כן זה האות שהוא הגואל. והרי זה יסוד אמת ועיקר גדול לאמונת ביאת המשיח שאנו מצפים עליו, למען לא נפול ברשת איהו משיח שקר. ולפיכך נוהגין כאן לפתוח הדלת לכבודו של אליהו הנביא, וגם למזוג לכבודו כוס מיוחד, כוס ישועה של הגאולה, הכל כדי לפרסם בפני בני ביתו ולהודיעם שהגאולה תלוי בביתא אליהו הנביא מקודם לבשר הגאולה. ועיי"ש שהאריך בזה, וסיים שהוא טעם נכון וברור מתוך מדבש במנהג פתיחת הדלת. ומבואר בזה דעתו ז"ל, שהסימן הברור לידע אם היא גאולה, הוא מה שאמר הכתוב הנה אנכי שולח לכם את אליהו, ואך בזה יתוודע אם היא גאולה, אם [אנן] נראה שבא אליהו מקודם לבשר הגאולה.

פ

ואליהו הוא בהן כמבואר בגמרא, וידוע העובדא שמביא הייטב לב בשם הישמח משה שראה עין בעין שאליו עומד ומשרת למעלה בבגדי כהונה ומקריב תמידים כסדרם, וכמבואר בספרים שהוא מקריב בזמן הזה קרבנות חובותינו

[והנה] אֵלֵיהוּ אִיז דָּאָךְ אַ פֿהֶן^ט, [און] ער איז דאָךְ עומד מְלוּבֶשׁ בְּבִגְדֵי כְהוֹנָה און ער טוט די עֲבוּדָה [למעלה, להקריב תמידין ומוספין בכל יום בזמן החורבן].
ער ברענגט דאָךְ דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב פרשת אמור^ט, ער האָט געהערט פון ישמח משה, ער האָט עס אַליין געזען עין בעין ווי אֵלֵיהוּ אִיז עומד מְלוּבֶשׁ בְּבִגְדֵי כְהוֹנָה און ער איז מקריב תמידין.
[ונמצא] ער שטייט נאָךְ היצט אויכעט און טוט די עֲבוּדָה.

פא

ואנו עומדים ומצפים לשמוע קול מבשר מפי אליהו הנביא, שהוא הכהן העומד לשרת שם. ובעוה"ר תועים אחרי דרכים מוקלקים המעכבים את הגאולה ומאחרים ביאתו של אליהו הנביא, ואף שאינם מודים בעיכוב הגאולה כי אין כוונתם על זה, אבל הם מודים לעשות מעשים ודרכים כאלו שהם סוף סוף גורמים עיכוב הגאולה

און אויף דעם וואָרט מען [אויף אליהו הנביא, שהוא הכהן העומד לשרת שם], מ'זאָל הערן [פון אים] קול מְבִשֵּׁר וְאוֹמֵר.

פב

[און] בעונונו הרבים טוט מען [דאָס פאַרקערטע], די אַלע וואָס זיי גייען דעם דרך [התועים], חלילה מ'האַלט אויף^ט די גאולה.
מילא איך שמועס שוין נישט פון די וואָס זענען כופרים אין ביאת המשיח, און זיי 'וויילן נישטאַמאַל' גאַלְתֵּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל.
נאָר אידן וואָס האָפֶן נאָךְ און גלייבן נאָךְ, [און] חלילה זיי ווילן נישט טון [ענינים כאלו אז] זיי זאָלן חס ושלום מוֹנֵעַ זיין די גאַולָה, און זיי טוען 'דאָך'.
זיי טוען אַנדערע זאַכן, 'אַנדערע זאַכן' וואָס זענען מְעַכֵּב די גאַולָה.
אין דעם התעכבות הגאולה זענען זיי נישט 'דירעקט' קיין מזידין, נאָר זיי זענען נישט מְשִׁים אֶל הַלֵּב [אויף די 'אַנדערע זאַכן'] ווי ווייט ס'איז מְעַכֵּב די גאַולָה.
און זיי זענען אָבער 'דאָך' מזידין אין די אַנדערע פֿעלֹות וואָס זיי טוען, [וואָס] זיי באַרעכענען זיך נישט אַז דאָס איז מְעַכֵּב די גאַולָה.

^ט כמבואר בגמרא בבא מציעא (דף קיד), ועיי"ש ברש"י משום דפינחס זה אליהו. וכן בתרגום יונתן (וארא ו, יח. פקודי מ, י) נקרא אֵלֵיהוּ כְהֵנָּה רַבָּא.

^{טז} בייטב לב שם: כל מה שעשה אהרן בעבודתו, קרבנות המזבח והדלקת הנרות והנפת העומר ושתי לחם וסידור לחם הפנים, נעשה דוגמתן במשכן שלמעלה, ונשארו קיימים לעד. על כן שילם לו ה' כמעשהו, ונמשך ממנו קדושה לכהנים גם אלאחר חורבן בית המקדש ובגלות החל הזה. וזה שאמר וכו' לעולם ה' דברך (והטעם, כי עודנו) נצב בשמים, כלומר אם למטה נחרב, שלמעלה קיים, וכו' מיכאל עומד ומקריב קרבנות ונפשות, ופינחס מזרע אהרן הוא אליהו עודנו מקריב תמידין כסדרן בכל יום, כמבואר בעשרה מאמרות להרמ"ע (מאמר אס כל חי ח"ג ס"ו כג). ○ ומקובלני ממורי זקנינו זלה"ה בעל המחבר ספר ישמח משה ותשובת השיב משה, כי פעם אחת אחר שסיים תפלת שמונה עשרה עלה לבבו להתפלל לראות הדבר הנ"ל האמור בעשרה מאמרות, ועם לבבו אמר אולי קיימא לי שעתא ואזכה לראותו, ותיכף התפלל על זה. ומילא ה' שאלתו, וראה עין בעין את אליהו מלוכב בבגדי כהונה עומד ומקריב התמיד כסדרו. ודבריו הללו נודעו לרבים.

^{טז} פירוש: שמעכבין.

פג

וזהו שמתאונן כאן הפסוק באומרו וְהָאִישׁ יַעֲשֶׂה בְּזִדּוֹן, דארתן אנשים שעושים בודון לילך אחרי דרכים ומעשים מקולקלים, הם גורמים בזה לבלתי שמע 'אל הכהן' העמד לְשֶׁרֶת שָׁם, שבסיבתם עדיין לא זכינו לשמוע הבשורה מפי אליהו הכהן הגדול העומד ומשמש במרום.

איבערדעם זאגט דער פסוק.

וְהָאִישׁ יַעֲשֶׂה בְּזִדּוֹן, מ'טוט בְּזִדּוֹן אַזעלעכע דְּרָכִים וואָס מ'טאָר נישט, [וואָס] דעס איז אונז גורם אַז לְבִלְתִּי שָׁמַע 'אַל הַכֹּהֵן', וואָס מ'האָט נאָכנישט געהערט "אַל הַכֹּהֵן הָעֶמֶד לְשֶׁרֶת שָׁם", מיינט מען אַליהו וואָס ער שטייט היצט אויך נאָך און ער דינט דעם באַשעפער, מיינט מען [אז] ער טוט די עבֹדָה און ער איז מְקָרִיב תְּמִידִין.

[ולולי התועים אחר משאות שוא ומדוחים] העט מען 'שוין לאַנג' גיווען געהערט דעם קול מְבֹשֵׁר וְאוֹמֵר, פונעם כֹּהֵן גָּדוֹל הָעֶמֶד לְשֶׁרֶת שָׁם אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ.

פד

ולכן נאמר בלשון הוה אֵל הַכֹּהֵן "העמד", כי גם עתה הוא עומד ומשמש במרום.

דאָס מיינט ער דאָס לשון הוה, אַל הַכֹּהֵן "העמד".
[ווייל אליהו] ער שטייט 'היצט' אויך, און טוט די עבֹדָה.

פה

[און] בעונינו הרבים נעמט מען טייל, און מ'טוט בְּזִדּוֹן אַזאָלעכע מעשים און דְּרָכִים, וואָס דעס איז אונז גורם "לְבִלְתִּי שָׁמַע", אַז מ'הערט נאָכנישט, מ'האָט נאָכנישט געהערט [קול מבשר ואומר מפי אליהו. שזהו סיבת הגרם] פאַרוואָס מ'הער מיר נאָכנישט אַל הַכֹּהֵן הָעֶמֶד לְשֶׁרֶת.

פו

איז דאָ דער פסוק 'באָדויערט' דאָס!
דער וואָס ער טוט בְּזִדּוֹן צו דעם, און ער איז 'גורם' לְבִלְתִּי שָׁמַע¹⁰.

פז

ברכת הקודש

השם יתברך ירחם, מ'זאָל עומד בנסיון זיין.
ביז דער בורא כל עולמים וועט העלפן [און] ס'וועט קומען דער עַת הָרָאִי.

און דערווייל, דערווייל זאָל מען נַצִּיל ווערן מִכָּל צָרָה וְצוּקָה. [וואָס] דורך דעם, דורך דעם, דאָס איז די חֲבִלִי מְשִׁיחַ, אַלץ ענינים וואָס זענען מעכב [די גאולה].
אַבער ס'איז דעך דאָך, הקדוש ברוך הוא [הבטיח] לא מֵאֲסָתִים וְלֹא גְעֻלָּתִים לְכָלֵתָם [בחקותי כו, מד], דער בורא כל עולמים האָט מִבְּטִיחַ געווען [אז] אידן וועלן געהאָלפן ווערן בְּקָרִב.

¹⁰ ועיין פירוש זה גם בס"ג שופטים תשכ"ב [והוסיף שם רבינו עוד פירוש בענין אליהו], ובדרוש ו' אלול תשכ"ה, וס"ג מצרוע תשכ"ז.

בְּקֶרֶב זֶאֶל מִיר זוכה זיין טאַקע, ס'זאַל זיין לְמַעַן 'תַּחֲיֵיה' וִירֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ.
מ'זאַל זוכה זיין 'בַּחַיִּים' [להגאולה שלימה, און] מ'זאַל חלילה נישט נִדְחָה ווערן
דורך די פֿגְעִי הַזֶּמֶן, דורך דעם מָצָב הַזֶּמֶן.

אונז זעמיר דאָךּ היצטערט אין די יָמֵי אָלוֹל.
די "יָמֵי אָלוֹל", דאָס איז די זַמָּנִים וואָס אַ איד דאַרף מָשִׁים אַל הַלֵּב צו זיין, [און]
האַבן הַכָּנָה אויף "די הייליגע טעג", ווען ס'איז דער גאַנצער הַשְּׁפָעַת יִשְׂרָאֵל, בכלל
ובפרט.

מ'קען נאָךּ האָבן די יְשׁוּעָה אין דעם יאָר אויכעט.
אַבער על כל פנים זענען די טעג ווערן דאָךּ אָנגערופן יָמֵי רַחֲמִים וְרַצוֹן.
ס'איז שוין די יָמֵי אָלוֹל.

זאַל מען די זְכִיָּה האָבן מ'זאַל זוכה זיין צו טון תְּשׁוּבָה שְׁלִימָה.
מ'זאַל נִתְקַרֵּב ווערן צו הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְתוֹרָתוֹ הַקְדוּשָׁה.
מ'זאַל די זְכִיָּה האָבן נאָךּ צו דינען דעם באַשעפער מיט שְׂמִחָה און מיט נַחַת,
בְּקְדוּשָׁה וּבְטָהָרָה.

מ'זאַל מיר זוכה זיין במהרה ס'זאַל זיין "שְׁמַע" אַל הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשִׁרְתָּ.
מ'זאַל 'הערן' דעם קול מְבֹשֵׁר וְאוֹמֵר פֿון די יְשׁוּעָה שְׁלִימָה וגאולה האמיתית,
בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

